

TÜRK

2025, Yıl/Year: 13, Sayı/Issue: 40, ISSN: 2147-8872

TÜRK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi

TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / *Date of Received*: 28.02.2025

Kabul Tarihi / *Date of Accepted*: 15.03.2025

Sayfa / *Page*: 143-174

Research Article / Araştırma Makalesi

Yazar / *Writer*:

Dr. Muhammadullah Haji Moh NASEEM

muhamd.hmn@gmail.com

HAREZM TÜRKÇESİYLE YAZILMIŞ MU'İNÜ'L-MÜRİD ÜZERİNDE TEMATİK BİR SINIFLANDIRMA

Öz

Mu'inü'l-Mürîd, Karahanlı Türkçesinden Çağatay Türkçesine geçiş dönemini temsil eden Harezmi Türkçesinin önemli manzum eserlerinden biri olup, Türk dili tarihi bakımından büyük önem taşır. Eser, Harezmi Türkçesinin kendine özgü dil özelliklerini barındırması açısından da kayda değer bir öneme sahiptir. Dolayısıyla, dönemin önemli eserlerinden biri olan *Mu'inü'l-Mürîd* üzerinde tematik tasnif çalışması, söz varlığının incelenmesi, terimlerin kullanım alanlarına göre değerlendirilmesi, ilgili kavramların etimolojisi ve anlamlarının incelenmesi, dönemin dili, kültürü ve toplumsal yaşamının önceki ve sonraki dönemlerle mukayese yapılabilmesi açısından önemlidir. Bu çalışmada *Mu'inü'l-Mürîd*'de yer alan isim kategorisindeki kelimeler söz varlığı açısından ele alınmış, tematik olarak sınıflandırılmaya çalışılmıştır. Araştırma kapsamında, ilgili terimlerin kökeni, anlamı ve kullanım alanları incelenmiş, ait oldukları kategorilere göre değerlendirilmiş ve eserin ilgili bölümlerinden alıntılanan örneklerle desteklenerek açıklanmıştır. Eserde temalarına göre tespit edilen isim grubundaki kelimeler, 25 başlık altında incelenmiştir: 1. Akrabalık adları, 2. Hayvan adları, 3. Organ adları, 4. Yiyecek ve içecekler, 5. Savaş aletleri, 6. Sayılar, 7. Tabiatla ilgili kavramlar 8. Nesnelerin özellikleriyle ilgili kavramlar, 9. Zamanla ilgili kavramlar, 10. Süs eşyaları, 11. Giyim kuşam, 12. Müzik aletleri, 13. Meslekler, 14. Ev ve aletleriyle ilgili kavramlar, 15. Namazın esasları ve vakitleri, 16. Abdestle ilgili kavramlar, 17. Allah'ın isim ve sıfatları, 18. İmanla ilgili kavramlar, 19. Kur'an'la ilgili kavramlar, 20. Sure ve ayetlerle ilgili kavramlar, 21. Peygamberlerin isimleri, 22. Mezhep

kurucuları, 22. Cennet ve cehennemle ilgili kavramlar, 24. Şeytan ve cinle ilgili kavramlar, 25. Kutsal yerler.

Anahtar Kelimeler: *Mu'înu'l-Mürîd*, Harezmi Türkçesi, Tematik Sınıflandırma

THEMATIC CLASSIFICATION ON *MU'ÎNU'L-MURÎD* WRITTEN IN HAREZMI TURKISH

Abstract

Mu'înu'l-Murid is one of the important poetic works of Khwarezm Turkish. Khwarezm Turkish represents as the language of the transition period from Karakhanid Turkish to Chagatai Turkish and holds great significance in the history of the Turkish language. *Mu'înu'l-Murid* is particularly significant as it contains the unique linguistic characteristics of Khwarezm Turkish. Therefore, conducting a thematic classification study on *Mu'înu'l-Murid*, analyzing the terms based on their usage areas and studying the etymology and meanings of related concepts are crucial for comparing the language, culture and social life of that period with previous and subsequent eras. In this study, the words in the noun category in *Mu'înu'l-Murid* have been examined in terms of basic vocabulary and classified thematically. The origin, meaning, and usage areas of the relevant terms have been analyzed, evaluated according to their respective categories and explained in detail with examples quoted from the relevant sections of the work. In *Mu'înu'l-Murid*, the words in the noun category identified based on their conceptual fields have been analyzed thematically under the 25 headings listed below: 1. Kinship Terms, 2. Animal Names, 3. Organ names, 4. Food and beverages, 5. Weapons of war, 6. Numbers, 7. Nature-related concepts 8. Characteristics of objects, 9. Concepts related to time, 10. Decorative items, 11. Clothing, 12. Musical instruments, 13. Professions, 14. Household tools, 15. Fundamentals and times of prayer, 16. Concepts related to ablution, 17. Names and attributes of Allah, 18. Concepts related to faith, 19. The Qur'an, 20. Surahs and verses, 21. Names of prophets, 22. Founders of religious sects, 23. Concepts related to paradise and hell, 24. Concepts related to Satan and jinn, 25. Sacred places.

Keywords: *Mu'înu'l-Murid*, Khwarezm Turkish, Thematic Classification

Giriş

1313 yılının sonlarıyla 1314 yılının başlarında telif edilen *Mu'înu'l-Mürîd* (Toparlı vd., 2018: 9), Karahanlı Türkçesinden Çağatay Türkçesine geçiş dönemini temsil eden Harezmi Türkçesinin önemli manzum eserlerinden biri olup, Türk dili tarihi bakımından büyük önem taşır. A. Zeki Velidi, müşterek Orta Asya Türkçesiyle kaleme alınan bu eserde, Harezmi bölgesine özgü yerel lehçe niteliklerinin yer aldığını belirtir: “Kitabın esas itibarıyla *Hibetü'l-Hakâyık* ve *Kutadgu Bilig*’le müşterek olan lisanı Harezmi’de yazılmak itibarıyla mahallî lehçe hususiyetlerine maliktir ve imlâda da saitler ekseriyle hareke ile yazılıyor” (Velidi Togan, 1928: 317). A. Zeki Velidi, aynı

makalenin bir başka yerinde ise, “Kitabın lisanı, *Hibetü'l-Hakâyık* lisanı yani “Arslan Hoca Tarhan” tabiriyle “Kâşgarî tîl” olmakla beraber kısmen Oğuz lehçesi tesirinde olan Harezmi lehçesidir” (Velidi Togan, 1928: 330) diyerek aynı görüşünü tekrarlar. Harezmi Türkçesi, 11. ve 12. yüzyıllarda Oğuz ve Kıpçak boylarının etkisiyle Türkleşen Harezmi bölgesinde, Karahanlı Türkçesi temelinde ve Oğuz ile Kıpçak Türkçelerinin etkisiyle şekillenmiştir. Bu dil, bölgenin etnik yapısı doğrultusunda Oğuz, Kıpçak ve diğer Türk boylarının ağız özelliklerinden öğeler barındırarak kendine özgü karma bir yapı kazanmıştır (Eckmann, 2014: 1-2). Eser, Harezmi Türkçesinin kendine özgü karma dil özelliklerini barındırması açısından da kayda değer bir öneme sahiptir.

Mu'inü'l-Mürîd, nazım şekli ve vezin açısından *Atebetü'l-Hakâyık* ve *Cevâhirü'l-Esrâr* ile birlikte Türk edebiyatında âdetâ özel bir zümre oluşturmıştır (Köprülü, 2003: 311). *Mu'inü'l-Mürîd*, aruzun mütekarip bahrinin “feûlün feûlün feûlün feûl” vezniyle yazılmış olup, bu vezin Orta Asya’da Karahanlı döneminde yazılan *Kutadgu Bilig* ve *Atebetü'l-Hakâyık*’ta kullanılan vezinle aynıdır (Toparlı vd., 2018: 28). *Mu'inü'l-Mürîd*’de *Kutadgu Bilig* ve *Atebetü'l-Hakâyık* ile aynı veznin tercih edilmesi, eserin Orta Asya edebî geleneğine bağlılığını yansıtan bir özelliktir (Yüce, 2002: 795).

Mu'inü'l-Mürîd’in bilinen tek nüshası, Bursa Yazma ve Basma Eski Eserler Kütüphanesinde *Mecmuatü'r-Resâil* adlı yazmanın içinde, genel no. 1605/18, tasnif no. 297.3 olarak kayıtlı olup, 177a-202b yaprakları¹ arasında yer almaktadır (Toparlı vd., 2018: 13). Eser, dinî-tasavvufî bir üslupla yazılmış 407 dördlükten oluşmaktadır. MM üzerine yaptığımız çalışmada, Ali Fehmi Karamanlıoğlu tarafından hazırlanan Şeyh Şeref Hâce, *Mu'inü'l-Mürîd (Transkripsiyonlu Metin, Dizin, Tıpkıbasım)*, İstanbul: Beşir Kitabevi, 2006, künyeli eser esas alınmıştır.

Bu çalışmada, *Mu'inü'l-Mürîd*’de yer alan isim kategorisindeki kelimeler, söz varlığı açısından ele alınmış ve tematik sınıflandırmaya tabi tutulmuştur. Araştırma kapsamında, ilgili terimlerin etimolojik kökenleri, anlam özellikleri ve kullanım bağlamları incelenmiştir. Ayrıca, söz konusu kelimeler, ait oldukları kategoriler doğrultusunda değerlendirilmiş ve eserin ilgili bölümlerinden alıntılanan örneklerle desteklenerek açıklanmıştır.

Bu bağlamda, dönemin önemli eserlerinden biri olan *Mu'inü'l-Mürîd* üzerine gerçekleştirilen tematik tasnif çalışması, eserde yer alan söz varlığının incelenmesi, terimlerin kullanım alanlarına göre değerlendirilmesi ve ilgili kavramların etimolojik kökenleri ile anlam boyutlarının analiz edilmesi, yalnızca eserin dilsel özelliklerini ortaya koymakla kalmayıp aynı zamanda dönemin kültürel yapısını, toplumsal yaşamını ve dil dinamiklerini anlamak açısından da önem arz etmektedir. Bu tür bir inceleme, eserin yazıldığı dönemin önceki ve sonraki dönemlerle dilsel ve sosyokültürel açıdan karşılaştırılmasına olanak tanımakta, böylece tarihsel bağlam içinde kelime dağarcığındaki değişim ve sürekliliğin izlenmesine de katkı sağlamaktadır.

1. *Mu'inü'l-Mürîd* Üzerinde Tematik Bir Sınıflandırma

Eserde temalarına göre tespit edilen isim grubundaki kelimeler, 25 başlık altında incelenmiştir: 1. Akralılık adları, 2. Hayvan adları, 3. Organ adları, 4. Yiyecek ve içecekler, 5. Savaş aletleri, 6. Sayılar, 7. Tabiatla ilgili kavramlar 8. Nesnelerin özellikleriyle ilgili kavramlar, 9.

¹ Ahmet Zeki Velidi Togan, “Harezmi’de Yazılmış Eski Türkçe Eserler” başlıklı çalışmada, eserin 186.-211. yapraklar arasında yer aldığını yazmaktadır.

Zamanla ilgili kavramlar, 10. Süs eşyaları, 11. Giyim kuşam, 12. Müzik aletleri, 13. Meslekler, 14. Ev ve aletleriyle ilgili kavramlar, 15. Namazın esasları ve vakitleri, 16. Abdestle ilgili kavramlar, 17. Allah'ın isim ve sıfatları, 18. İmanla ilgili kavramlar, 19. Kur'an'la ilgili kavramlar, 20. Sure ve ayetlerle ilgili kavramlar, 21. Peygamberlerin isimleri, 22. Mezhep kurucuları, 22. Cennet ve cehennemle ilgili kavramlar, 24. Şeytan ve cinle ilgili kavramlar, 25. Kutsal yerler.

1.1. Akrabalık Adları

Bu başlık altında, 11'i Türkçe, 3'ü Arapça olmak üzere toplam 14 kelime tespit edilmiştir. Değerlendirilen kelimeler şunlardır: **akı** “kardeş” (MM, 109/2, 169/4); **eke** (DLT-I, 68); **eke** (EDPT, 100); **ana** “anne” (MM, 231/2; DLT-I, 32; EDPT, 169); **ata** “ata, baba” (MM, 261/1; DLT-I, 86; EDPT, 40); **éçi** “babanın erkek kardeşi, amaca; küçük kız kardeş, hemşire” (MM, 259/3); **içi** (DLT-I, 87, DLT-III, 7); **éçi** (EDPT, 20); **ekeçi** “abla, büyük kız kardeş; babanın kız kardeşi, hala” (MM, 259/3); **ekeç** (DLT-I, 52); **ekeç** (EDPT, 102); **hāl** < Ar. “annenin erkek kardeşi, dayı” (MM, 259/3); **hāla** < Ar. “annenin kız kardeşi, teyze” (MM, 259/3); **karābet** < Ar. “akrabalık” (MM, 262/4); **karındaş** “kardeş” (MM, 401/4; DLT-I, 407; EDPT, 662); **kayaş** “akraba, hısım” (MM, 258/4); **kayaş** (EDPT, 679), **kadaş** (EDPT, 607); **kadaş** (DLT-I, 86); **kız** “kız” (MM, 261/1; DLT-I, 7; EDPT, 679); **oğlan** “evlat, oğul” (MM, 34/3; DLT-I, 74; EDPT, 85); **oğul** “oğul” (MM, 231/2; DLT-I, 37; EDPT, 83); **uya** “kardeş, akraba” (MM, 98/1; DLT-I, 85, 86; EDPT, 267).

akı “kardeş” (MM, 109/2), **eke** (DLT-I, 68), **eke** (EDPT, 100)

“otur orta ka‘de kunūtnı okı / vitir içre vācib turur ey **akı**” [MM, 109/2]

“bilip bolsa bolur vācib keffāret / unutmuşda buzamaz oruçnı **akı**” [MM, 169/4]

ana “anne” (MM, 231/2; DLT-I, 32; EDPT, 169)

“atağa revā yok **anağa** takı / oğul ahtıg uluk niçe asrakı” [MM, 231/2]

ata “ata, baba” (MM, 261/1; DLT-I, 86; EDPT, 40)

“oğıl kız kiçig bolsa birse **ata** / mu‘ayyen neñ irse tamām ol ‘atā” [MM, 261/1]

éçi “yaşça büyük olan erkek kardeş; babanın erkek kardeşi, amaca; küçük kız kardeş, hemşire” (MM, 259/3); **içi** (DLT-I, 87, DLT-III, 7); **éçi** (EDPT, 20)

“**éçi** yā ekeçi yā hālā yā hāl / bağışlap alumaz bu cüftin takı” [MM, 259/3]

ekeçi “abla, büyük kız kardeş; babanın kız kardeşi, hala; büyüklük eseri göseren küçük kız” (MM, 259/3); **ekeç** (DLT-I, 52); **ekeç** (EDPT, 102)

“**éçi** yā **ekeçi** yā hālā yā hāl / bağışlap alumaz bu cüftin takı” [MM, 259/3]

hāl < Ar. “annenin erkek kardeşi, dayı” (MM, 259/3)

“**éçi** yā ekeçi yā hālā yā **hāl** / bağışlap alumaz bu cüftin takı” [MM, 259/3]

hāla < Ar. “annenin kız kardeşi, teyze” (MM, 259/3)

“**éçi** yā ekeçi yā **hālā** yā hāl / bağışlap alumaz bu cüftin takı” [MM, 259/3]

karābet < Ar. “akrabalık” (MM, 262/4)

“ziyādet taķı mevt ‘ivaż hem ħurūc / zevciyyet **ķarābet** helāk bu ħurūf” [MM, 262/4]

ķarındaş “kardeş” (MM, 401/4; DLT-I, 407; EDPT, 662)

“ata zıķri birle ħimāyet tutup / **ķarındaşlar** ara sözüm yaymakın” [MM, 401/4]

ķayaş “kardeş, akraba, hısım” (MM, 258/4); **ķayaş** (EDPT, 679), **ķadaş** (EDPT, 607); **ķadaş** (DLT-I, 86)

“alur ķargū birmese yatdın yana / alumas **ķayaşdın** birildi öter” [MM, 258/4]

ķız “kız” (MM, 261/1; DLT-I, 7; EDPT, 679)

“oğıl **ķız** kiķig bolsa birse ata / mu‘ayyen neķ irse tamām ol ‘aķā” [MM, 261/1]

oğlan “evlat, oğul” (MM, 34/3; DLT-I, 74; EDPT, 85)

“taķı bilgil enşārī **oğlanları** / ölüp bāz tirildi munı keķ bile” [MM, 34/3]

oğul “oğul” (MM, 231/2; DLT-I, 37; EDPT, 83)

“atağa revā yok anağa taķı / **oğul** aķtıķ uluķ niķe asrakı” [MM, 231/2]

uya “kardeş, akraba, hısım” (MM, 98/1; DLT-I, 85, 86; EDPT, 267)

“taķavvu‘ boyun meshi bilgil **uya** / yawuzluķnı eķgūn yūrūgūl yuya” [MM, 98/1]

1.2. Hayvan Adları

Bu kategoride tespit edilen 28 kelimenin 19’u Türkçe, 9’u ise Arapça kökenlidir: **aķta** “beygir, iķdiş at” (MM, 226/3); **at** “at” (MM, 209/2; DLT-I, 16; EDPT, 33); **bint-i lebūn** < Ar. “üç yaşına girmiş dişi deve; süt vermeye başlayan dişi koyun” (MM, 208/1); **bint-i meħāż** < Ar. “iki yaşına girmiş dişi deve” (MM, 208/1); **buzagū** “buzaķı” (MM, 220/3; DLT-I, 59; EDPT, 391); **cemel** < Ar. “erkek deve” (MM, 208/4); **eķķū** “keķi” (MM, 195/1; DLT-I, 95; EDPT, 24); **ħımār** < Ar. “eşek, merkep” (MM, 245/1); **ħiķķa** < Ar. “dört yaşına girmiş dişi deve” (MM, 215/4); **it** “köpek” (MM, 41/1; DLT-I, 35; EDPT, 34); **ķatur** “katır” (MM, 245/1; DLT-III, 302; EDPT, 604); **keķik** “geyik” (MM, 233/2); **keyik** (DLT-I, 26); **kéyik** (EDPT, 755); **ķısrak** “ķısrak, dişi at” (MM, 227/1; DLT-I, 203; EDPT, 668); **ķoy** “koyun” (MM, 205/1; DLT-I, 31; EDPT, 674); **ķoyun** “koyun” (MM, 195/1); **ķon** (DLT-I, 31); **ķon** (EDPT, 632), **ķoyn**, **ķoyun** (EDPT, 678); **ķozı** “kuzu, koyunun yavrusu” (MM, 33/3); **ķuzı** (DLT-I, 7; EDPT, 681); **ķulan** “yaban eşeķi; yaban atı; tay” (MM, 243/1); **ķolan** (DLT-I, 214, DLT-III, 122); **ķulan** (EDPT, 622); **ķuş** “kuş” (MM, 233/1; DLT-I, 22; EDPT, 670); **lebūn** < Ar. “süt veren, saķmal (hayvan)” (MM, 208/3); **meħāż** < Ar. “deve” (MM, 208/3); **mūsinne** < Ar. “üç yaşına girmiş buzaķı” (MM, 220/4); **oğūr** “koyun, geyik, aygır, deve gibi hayvanların toplu bir halde bulunması, bunların sürüsü” (MM, 227/1; DLT-I, 54; EDPT, 112); **tana** “dana” (MM, 217/2); **tebī** < Ar. “sıķır yavrusu” (MM, 221/3); **tiwe** “deve” (MM, 212/1); **teve** (DLT-III, 139), **deve** (DLT-II, 195), **teve** (EDPT, 436) **tevey** (EDPT, 447); **toņuz** “domuz” (MM, 248/1, 2; DLT-I, 304; EDPT, 527); **torum** “deve yavrusu” (MM, 206/2; DLT-I, 396; EDPT, 549); **uy** “sıķır” (MM, 245/1); **ud** “sıķır, öķüz” (DLT-I, 45), **öd** “sıķır, öķüz” (DLT-I, 346), **uy** “sıķır, öķüz” (EDPT, 266), **ud** “sıķır, öķüz” (EDPT, 34).

aķta “beygir, iķdiş at” (MM, 226/3)

- “hanīfe buyurmas tükel **aḳtadın** / ola cümlesindin buyurmas bilin” [MM, 226/3]
- at** “at” (MM, 209/2; DLT-I, 16; EDPT, 33)
- “taḳı cez‘a biş yaş içinde bolur / tiwedın zekātı bu tört **at** kilür” [MM, 209/2]
- bint-i lebün** < Ar. “üç yaşına girmiş dişi deve; süt vermeye başlayan dişi koyun” (MM, 208/1)
- “yā bint-i maḥāz bu yā **bint-i lebün** / yā hıḳḳa yā cez‘a ‘aceb kilmesün” [MM, 208/1]
- bint-i meḥāz** < Ar. “iki yaşına girmiş dişi deve” (MM, 208/1)
- “yā **bint-i maḥāz** bu yā bint-i lebün / yā hıḳḳa yā cez‘a ‘aceb kilmesün” [MM, 208/1]
- buzagı** “buzagı” (MM, 220/3; DLT-I, 59; EDPT, 391)
- “tebī‘ yaş tüketmiş **buzagı** atı / müsinne bu üç yaşğa keçmiş şıfat” [MM, 220/3]
- cemel** < Ar. “erkek deve” (MM, 208/4)
- “maḥāz ikki yaşda lebün üçde bil / bolur törtde hıḳḳa **cemelge** orun” [MM, 208/4]
- eḳkü** “keçi” (MM, 195/1; DLT-I, 95; EDPT, 24)
- “koyun **eḳkü** ḳurbān ḳılınsa yarar / ayaḳı ḳulaḳı tamām köz körer” [MM, 195/1]
- ḥımār** < Ar. “eşek, merkep” (MM, 245/1)
- “tiwe uy kerek at ḳatır yā **ḥımār** / alur birge men tir yarın kün saḅar” [MM, 245/1]
- hıḳḳa** < Ar. “dört yaşına girmiş dişi deve” (MM, 215/4)
- “yigirmi biş artsa maḥāz arturur / bir elligde **hıḳḳa** ḳöp artsa hıḳāḳ” [MM, 215/4]
- it** “köpek” (MM, 41/1; DLT-I, 35; EDPT, 34)
- “zikir birle awḡa ıdmış **it** işi / biḳaḳ tég bolur ol arıḡsız tişi” [MM, 41/1]
- ḳatır** “katır” (MM, 245/1; DLT-III, 302; EDPT, 604)
- “tiwe uy kerek at **ḳatır** yā ḥımār / alur birge men tir yarın kün saḅar” [MM, 245/1]
- keḳik** “geyik” (MM, 233/2); *keyik* (DLT-I, 26); *kéyik* (EDPT, 755)
- “bir oḳ birle atsa ḳuş ursa niçe / **keḳik** bir yā ikki kerek hem üçe” [MM, 233/2]
- ḳısraḳ** “kısraḳ, dişi at” (MM, 227/1; DLT-I, 203; EDPT, 668)
- “ögürse de **ḳısraḳ** zekāt yok turur / taḳı bar taḳı yok rivāyet érür” [MM, 227/1]
- ḳoy** “koyun” (MM, 205/1; DLT-I, 31; EDPT, 674)
- “tiwe bişde bir **ḳoy** taḳı tört muḥāb / taḳı onda ikki ḳoyun rāst ḥisāb” [MM, 205/1]
- ḳoyun** “koyun” (MM, 195/1); *ḳon* (DLT-I, 31); *ḳon* (EDPT, 632), *ḳoyn*, *ḳoyun* (EDPT, 678)
- “**ḳoyun** eḳkü ḳurbān ḳılınsa yarar / ayaḳı ḳulaḳı tamām köz körer” [MM, 195/1]
- ḳozı** “kuzu, koyunun yavrusu” (MM, 33/3); *ḳuzı* (DLT-I, 7; EDPT, 681)
- “taḳı otḳa bışmış **ḳozı** sözledi / delīl ḳöp ayıtsam bulur sen melāl” [MM, 33/3]

ḵulan “yaban eṣeği; yaban atı; tay” (MM, 243/1); **ḵolan** (DLT-I, 214, DLT-III, 122); **ḵulan** (EDPT, 622)

“keḍik yā **ḵulān** uy tiwe ḵoy ḵozı / bolur munça birle ḵalāl pāk rūzı” [MM, 243/1]

ḵuṣ “kuş” (MM, 233/1; DLT-I, 22; EDPT, 670)

“bir oḵ birle atsa **ḵuṣ** urisa niçe / keḍik bir yā ikki kerek hem üçe” [MM, 233/1]

lebūn < Ar. “süt veren, sağmal (hayvan)” (MM, 208/3)

“meḥāz ikki yaşıda **lebūn** üçde bil / bolur törtde ḵıḵḵa cemelge orun” [MM, 208/3]

meḥāz < Ar. “deve” (MM, 208/3)

“**meḥāz** ikki yaşıda lebūn üçde bil / bolur törtde ḵıḵḵa cemelge orun” [MM, 208/3]

müsinne < Ar. “üç yaşına girmiş buzağı” (MM, 220/4)

“tebī[‘] yaş tüketmiş buzağı atı / **müsinne** bu üç yaşğa keçmiş şıfat” [MM, 220/4]

ögür “koyun, geyik, aygır, deve gibi hayvanların toplu bir halde bulunması, bunların sürüsü” (MM, 227/1; DLT-I, 54; EDPT, 112)

“**ögürse** de kısrak zekāt yok turur / taḵı bar taḵı yok rivāyet érür” [MM, 227/1]

tana “dana” (MM, 217/2)

“zekāt ottuz uyda buzağı érür / taḵı kırḵda **tana** ḵüküm bu turur” [MM, 217/2]

tebī[‘] < Ar. “sığır yavrusu” (MM, 221/3)

“taḵı bolsa yetmiş müsinne **tebī[‘]** / birilgey biliḡ bu zekāt fermānı” [MM, 221/3]

tiwe “deve” (MM, 212/1); **teve** (DLT-III, 139), **deve** (DLT-II, 195), **teve** (EDPT, 436) **tevey** (EDPT, 447)

“**tiwe** yüz taḵı kırḵ bişinde zekāt / maḥāz ikki ḵıḵḵa kilür bu üç at” [MM, 212/1]

toḡuz “domuz” (MM, 248/1, 2; DLT-I, 304; EDPT, 527)

“ribā loḵması bil **toḡuznuḡ** eti / **toḡuz** ḵanı bilgil ribā şerbeti” [MM, 248/1, 2]

torum “deve yavrusu” (MM, 206/2; DLT-I, 396; EDPT, 549)

“yigirmi taḵı bişde birgey kişi / zekāt yaş tüketmiş **torum** hem kişi” [MM, 206/2]

uy “sığır” (MM, 245/1); **ud** “sığır, öküz” (DLT-I, 45), **öd** “sığır, öküz” (DLT-I, 346), **uy** “sığır, öküz” (EDPT, 266), **ud** “sığır, öküz” (EDPT, 34)

“tiwe **uy** kerek at ḵatır yā ḵımār / alur birge men tir yarın kūn saḡar” [MM, 245/1]

1.3. Organ Adları

Bu başlık altında toplam 34 kelime tespit edilmiştir. Bu kelimelerin 32’si Türkçe, 1’i Moğolca, 1’i ise Farsçadır: **aḍaḵ** “ayak” (MM, 300/2); **aḍaḵ** (DLT-I, 32; EDPT, 45), **ayaḵ** (DLT-I, 84; EDPT, 270); **aḡız** “ağız” (MM, 91/1); **aḡız** (DLT-I, 43; EDPT, 98); **alın** “alın” (MM, 291/4); **alın** (DLT-I, 78; EDPT, 147); **arḵa** “arka, sırt” (MM, 72/3); **arḵa** (DLT-I, 123; EDPT, 215); **ayaḵ**

“ayak” (MM, 276/3); *aḍaḥ* (DLT-I, 32; EDPT, 45), *ayaḥ* (DLT-I, 84; EDPT, 270); *bağır* “bağır, kara ciğer” (MM, 38/1); *bağır* (DLT-I, 272; EDPT, 317); *barmak* “parmak” (MM, 185/4); *baş* “baş” (MM, 92/2; DLT-I, 59; EDPT, 375); *bil* “bel” (MM, 129/4); *bél* (DLT-III, 133; EDPT, 330); *bilek* “bilek” (MM, 72/1); *bilek* (DLT-I, 325; EDPT, 338); *boğaz* “boğaz” (MM, 238/1); *boğaz* (DLT-I, 364), *boğuz* (EDPT, 322); *boyun* “boyun” (MM, 98/1); *boyun* (DLT-I, 127), *boyın* (DLT-III, 169), *boyun/boyın* (EDPT, 386); *burun* “burun” (MM, 91/1); *burun* (DLT-I, 412; EDPT, 366); *egin* “omuz” (MM, 91/3); *egin* (DLT-I, 77; EDPT, 109) *elig* “el” (MM, 1/3); *elig* (DLT-I, 72; EDPT, 140); *il* “el” (MM, 27/2); *ḳaburğa* <Moğ. *ḳabirğa* “eğe kemiklerinin oluşturduğu kafes” (MM, 197/1); *ḳarın* “karın” (MM, 72/3); *ḳarın* (DLT-I, 32; EDPT, 661); *ḳirpük* “ḳirpik” (MM, 395/1); *ḳirpük* (DLT-I, 478; EDPT, 737); *ḳol* “kol” (MM, 92/2); *ḳol* (DLT-III, 134; EDPT, 614); *köbek* “göbek” (MM, 69/1; EDPT, 688); *kögüz* “göğüs” (MM, 92/2); *kögüz* (DLT-I, 366; EDPT, 714); *köz* “göz” (MM, 395/1); *köz* (DLT-I, 46; EDPT, 756); *ḳulaḥ* “kulak” (MM, 278/1); *ḳulaḥ* (DLT-I, 209; EDPT, 620); *sīne* <Fars. “göğüs, kalp” (MM, 64/2); *sünük* “kemik” (MM, 317/1); *sünük* (DLT-I, 178; EDPT, 838); *tamaḥ* “damak, boğaz” (MM, 241/4); *tamaḥ* (DLT-I, 33; EDPT, 504); *ten* <Fars. “vücut, beden” (MM, 67/2); *til* “dil” (MM, 14/4); *til* (DLT-I, 107; EDPT, 489); *tirseḳ* “dirsek” (MM, 70/2); *tirseḳ* (DLT-III, 424; EDPT, 553); *tış* “diş” (MM, 41/2); *tış* (DLT-I, 464; EDPT, 557); *tiz* “diz” (MM, 69/1); *tiz* (DLT-III, 123; EDPT, 570); *yürek* “yürek” (MM, 331/4); *yürek(g)* (DLT-I, 41), *yürek* (EDPT, 965); *yüz* “yüz, surat” (MM, 70/1); *yüz* (DLT-I, 47; EDPT, 982).

aḍaḥ “ayak” (MM, 300/2); *aḍaḥ* (DLT-I, 32; EDPT, 45), *ayaḥ* (DLT-I, 84; EDPT, 270)

“mürīd kirse mescid ya ḥānḳāḥḳa ol / burun sağ *aḍaḥ* ḳat çıkar bolsa sol” [MM, 300/2]

ağız “ağız” (MM, 91/1; DLT-I, 43; EDPT, 98)

“ğusül kılsa aşnu burun hem *ağız* / ḳılıp maḫmaḫa suw ḳatıp yayğa siz” [MM, 91/1]

alın “alın” (MM, 291/4; DLT-I, 78; EDPT, 147)

“taḳı barmışında bu sağ yan yaḳaḥ / kim *alın* bile ḥaḳḳa secde ḳılır” [MM, 291/4]

arḳa “arka, sırt” (MM, 72/3; DLT-I, 123; EDPT, 215)

“ḳarın *arḳa* tiz birle örtmek kerek / eger bolsa bende né türlüḡ tişi” [MM, 72/3]

ayaḥ “ayak” (MM, 276/3), *aḍaḥ* (DLT-I, 32; EDPT, 45), *ayaḥ* (DLT-I, 84; EDPT, 270)

“*ayaḥ* urğay ol kim ḳıyāmda ḳopup / teşehhüdde ihlāş bile çöксе sen” [MM, 276/3]

bağır “bağır, kara ciğer” (MM, 38/1; DLT-I, 272; EDPT, 317)

“yaḳınlaraḡa bolur *bağır*lar kebāb / yıraḳḳa temāşā bu çeng ü rebāb” [MM, 38/1]

barmak “parmak” (MM, 185/4)

“eger ḳonçda bolsa ziyān ḳılmağay / tilük yā sökük kirse *barmak* ḳaçı” [MM, 185/4]

baş “baş” (MM, 92/2; DLT-I, 59; EDPT, 375)

“munuḡ tég ḳuyunḡu kerek üç yolu / taḳı sürgü arḳa köğüz *baş* ḳolı” [MM, 92/2]

bil “bel” (MM, 129/4); *bél* (DLT-III, 133; EDPT, 330)

“zarūret bile bolsa bolğay revā / uluğluğ yā igdin egilse **bilin**” [MM, 129/4]

bilek “bilek” (MM, 72/1; DLT-I, 325; EDPT, 338)

“adağ tizge tēgrü **bileki** başı / açar bolsa ma‘zūr qarabaş kişi” [MM, 72/1]

boğaz “boğaz” (MM, 238/1); *boğaz* (DLT-I, 364), *boğuz* (EDPT, 322)

“boğuzlar **boğaz** yumrusundın üküş / başı yar u ıygıl ey şāhib-ukuş” [MM, 238/1]

boyun “boyun” (MM, 98/1); *boyun* (DLT-I, 127), *boyın* (DLT-III, 169), *boyun/boyın* (EDPT, 386)

“taṭavvu‘ **boyun** meshi bilgil uya / yawuzluğnı edğün yürügül yuya” [MM, 98/1]

burun “burun” (MM, 91/1); *burun* (DLT-I, 412; EDPT, 366)

“ğusül kılsa aşnu **burun** hem ağız / kılıp mażmaża suw katıp yayğa siz” [MM, 91/1]

egin “eğin, sırt, omuz” (MM, 91/3); *egin* (DLT-1, 77; EDPT, 109)

“taķı sağ **egin** sol egin baş üze / kıyup suwnı sürgü bu tenni yetiz” [MM, 91/3]

elig “el” (MM, 1/3); *elig* (DLT-I, 72; EDPT, 140)

“**elig** tutğuçi sen arığ bir ü bar / tutulmışda қayu қatığ bir muṇa” [MM, 1/3]

el “el” (MM, 27/2)

“ayā şāhib-ihsān eşit bil özün / emānet kerek **el** kulağ til közün” [MM, 27/2]

қабurğa <Moğ. *қабirға* “eğe kemiklerinin oluşturduğu kafes” (MM, 197/1)

“yüzin dağlağaylar **қабurғaların** / hem arқан yaturup қoyup ot қorın” [MM, 197/1]

қарın “karın” (MM, 72/3); *қарın* (DLT-I, 32; EDPT, 661)

“**қарın** arқа tiz birle örtmek kerek / eger bolsa bende né түrlүğ tişi” [MM, 72/3]

kirpük “kirpik” (MM, 395/1); *kirpük* (DLT-I, 478; EDPT, 737)

“zāhir köz hicābı bu **kirpük** қapaқ / bātinga hicāb yoқ bu yitti ṭabaқ” [MM, 395/1]

kol “kol” (MM, 92/2); *kol* (DLT-III, 134; EDPT, 614)

“munuṇ tēg kıyunğı kerek üç yolu / taķı sürgü arқа köğüz baş **kolı**” [MM, 92/2]

köbek “göbek” (MM, 69/1; EDPT, 688)

“**köbekdin** tiziñ birle ‘avret érür / şerī‘at tiziñni tamām ört tiyür” [MM, 69/1]

kögüz “göğüs” (MM, 92/2); *kögüz* (DLT-I, 366; EDPT, 714)

“munuṇ tēg kıyunğı kerek üç yolu / taķı sürgü arқа **kögüz** baş kolı” [MM, 92/2]

köz “göz” (MM, 395/1); *köz* (DLT-I, 46; EDPT, 756)

“zāhir **köz** hicābı bu kirpük қapaқ / bātinga hicāb yoқ bu yitti ṭabaқ” [MM, 395/1]

kulağ “kulak” (MM, 278/1); *kulağ* (DLT-I, 209; EDPT, 620)

“bu köz körmişi yok **kulak** tişlermiş / köñülke keçip bir nişān aňlarmış” [MM, 278/1]

sīne < Fars. “göğüs, kalp” (MM, 64/2)

“münāfık nişānı ḥased kīne ol / müsülmān muvaḥḥid arıg **sīne** ol” [MM, 64/2]

sūñük “kemik” (MM, 317/1); *sūñük* (DLT-I, 178; EDPT, 838)

“**sūñük** şar sızurmak kerek bir beyān / açılşa bu yolda saña bolsa san” [MM, 317/1]

tamaq “damak, boğaz” (MM, 241/4); *tamaq* (DLT-I, 33; EDPT, 504)

“ıdı zıkrin mü’min içi toluğ ol / ziyān yok unutsa **tamaq** til tişi” [MM, 241/4]

ten < Fars. “vücut, beden” (MM, 67/2)

“biri ‘avret örtmek ikinç yunmakı / **ten** ü ton namāzlık arıg bolmakı” [MM, 67/2]

til “dil” (MM, 14/4); *til* (DLT-I, 107; EDPT, 489)

“kıyāmet kadamğa inanmakı īmān / açılşa bu taşdīk **til** ikrārına” [MM, 14/4]

tirse “dirsek” (MM, 70/2); *tirsgek* (DLT-III, 424; EDPT, 553)

“biri yüzni yumak ikinç elin / tutuş **tirse** birle yumak bilin” [MM, 70/2]

tiş “diş” (MM, 41/2); *tiş* (DLT-I, 464; EDPT, 557)

“zıkir birle awğa ıdmış it işi / bıçak tég bolur ol arıgsız **tişi**” [MM, 41/2]

tiz “diz” (MM, 69/1); *tiz* (DLT-III, 123; EDPT, 570)

“köbekdin **tizi** birle ‘avret érür / şerī at tiziñni tamām ört tiyür” [MM, 69/1]

yürek “yürek” (MM, 331/4); *yürek(g)* (DLT-I, 41), *yürek* (EDPT, 965)

“ḥadīş naşğa uyğū koçuban ‘aql / ıdı ḥavfı birle sızıp cān **yürek**” [MM, 331/4]

yüz “yüz, çehre, surat” (MM, 70/1); *yüz* (DLT-I, 47; EDPT, 982)

“biri **yüzni** yumak ikinç elin / tutuş tirseği birle yumak bilin” [MM, 70/1]

1.4. Yiyecek ve İçeceklerle İlgili Kavramlar

Bu kategoride 12 kelime tespit edilmiş olup bu kelimelerin 7’si Türkçe, 5’i ise Arapça kökenlidir: **aşlık** “buğday” (MM, 256/1); *aşlık* “yemek; buğday” (EDPT, 261); *aşlık* “yemeklik; aş evi” (DLT-I, 114); **azık** “azık” (MM, 49/1); *azuk* (DLT-I, 7; EDPT, 283); **buğday** “buğday” (MM, 173/1; DLT-II, 235; EDPT, 312); *budğay* (DLT-III, 240; EDPT, 302); **et** “et” (MM, 248/1); *et* (DLT-I, 35; EDPT, 33); **gıza** < Ar. “gıda” (MM, 383/2); **sofra** < Ar. “sofra, yemek” (MM, 296/2); **suw** “su” (MM, 49/1); *suw* (DLT-I, 15); *suv* (EDPT, 783); **şarāb** < Ar. “şarap, içki” (MM, 369/3); **şerbet** < Ar. “şerbet, içecek” (MM, 248/2); **taām** < Ar. “yemek” (MM, 297/1); **tuz** “tuz” (MM, 298/4); *tuz* (DLT-II, 18; EDPT, 571); **yimek** “yemek” (MM, 298/3); *yém* “azık, yemek, taam” (DLT-I, 468; EDPT, 932), *ye-* (DLT-I, 66).

aşlık “buğday” (MM, 256/1); *aşlık* “yemek; buğday” (EDPT, 261); *aşlık* “yemeklik; aş evi” (DLT-I, 114)

“birip **aşlık** aşlıkni almak revā / yā bir oba ḥalkı ekin ekmişi” [MM, 256/1]

azık “azık” (MM, 49/1); **azuk** (DLT-I, 7; EDPT, 283)

“şerī‘at érür yol tarīkat **azık** / haķīkat suwı bil taķı rab rāzık” [MM, 49/1]

buğday “buğday” (MM, 173/1; DLT-II, 235; EDPT, 312); **budğay** (DLT-III, 240; EDPT, 302)

“birür ikki batman fıtır **buğdayı** / özindin ķulundın ķışınıñ bayı” [MM, 173/1]

et “et” (MM, 248/1); **et** (DLT-I, 35; EDPT, 33)

“ribā loķması bil toņuznuñ **eti** / toņuz ķanı bilgil ribā şerbeti” [MM, 248/1]

ğızā < Ar. “gıda” (MM, 383/2)

“halāyıklar ara melek tég vüçüd / **ğızası** kıyām u rükū‘ u sücüd” [MM, 383/2]

şofra < Ar. “sofra, yemek” (MM, 296/2)

“müsāfirniñ aķvāli bilmek sorup / selām **şofradın** soñ érür oturup” [MM, 296/2]

suw “su” (MM, 49/1); **suw** (DLT-I, 15); **suv** (EDPT, 783)

“şerī‘at érür yol tarīkat **azık** / haķīkat suwı bil taķı Rab rāzık” [MM, 49/1]

şarāb < Ar. “şarap, içki” (MM, 369/3)

“maķabbet meveddet bu ‘ışķ şavķ **şarāb** / içigliniñ Allāh bolur dilberi” [MM, 369/3]

şerbet < Ar. “şerbet, içecek” (MM, 248/2)

“ribā loķması bil toņuznuñ eti / toņuz ķanı bilgil ribā **şerbeti**” [MM, 248/2]

ta‘ām < Ar. “yemek” (MM, 297/1-2)

“**ta‘ām** yimek içre sünen ol turur / **ta‘ām** yigüçi sağ tizin ķaldurur” [MM, 297/1-2]

tuz “tuz” (MM, 298/4); **tuz** (DLT-II, 18; EDPT, 571)

“yimekdin öñ el yup taķı soñra hem / tatıp tuz soñ elķamdü lillāh tégü” [MM, 298/4]

yimek “yemek” (MM, 298/3); **yém** “azık, yemek, taam” (DLT-I, 468; EDPT, 932), **ye-** (DLT-I, 66)

“**yimekdin** öñ el yup taķı soñra hem / tatıp tuz soñ elķamdü lillāh tégü” [MM, 298/3]

1.5. Savaş Aletleri

Bu başlık altında toplam 5 kelime tespit edilmiş olup, bunların tamamı Türkçe kökenlidir: **başak** “okun veya mızrağın ucuna takılan demir, temren” (MM, 344/3; DLT-I: 378/14; EDPT: 378); **ķılıç** “kılıç” (MM, 95/4; DLT-I: 183/8; EDPT: 618); **ok** “ok” (MM, 235/1; DLT-I: 11/14; EDPT: 75); **ölün** “temrensiz ok, okun ağaķ kısmı” (MM, 344/3); **ulun** “temrensiz ok” (DLT-I, 78), **ulun** (EDPT, 147); **yün** “ok yeleği” (MM, 345/1); **yün** “yün, yün sümeği; kuş yeleği” (DLT-I, 150), **yüg/yük** “ok yeleği; kuş tüyü, kuş yeleği” (DLT-III, 45, 70), **yüg** (EDPT, 910).

başak “okun veya mızrağın ucuna takılan demir, temren” (MM, 344/3; DLT-I: 378/14; EDPT: 378)

“haķīkat **başak** tég tarīkat ölün / şerī‘atnı bilgil bu oknuñ yünin” [MM, 344/3]

kılıç “kılıç” (MM, 95/4; DLT-I: 183/8; EDPT: 618)

“muvaḥḥid nu nefsnıñ başın kesküke / qahırnıñ **kılıç**ın bilegü kerek” [MM, 95/4]

ok “ok” (MM, 235/1; DLT-I: 11/14; EDPT: 75)

“kılıp tesmiyet **ok** atıp irtidād / ketürse yinür ol keḍik yok fesād” [MM, 235/1]

ölün “temrensiz ok, okun ağaç kısmı” (MM, 344/3); **ulun** “temrensiz ok” (DLT-I, 78), **ulun** (EDPT, 147)

“ḥaḳīḳat başaḳ tég ṭarīḳat **ölün** / şerī‘atnı bilgil bu oknuñ yünin” [MM, 344/3]

yün “ok yeleği” (MM, 345/1); **yün** “yün, yün sümeği; kuş yeleği” (DLT-I, 150), **yüg/yük** “ok yeleği; kuş tüyü, kuş yeleği” (DLT-III, 45, 70), **yüg** (EDPT, 910)

“**yün**i yok ok atgıl barur mu qanı / şerī‘at ṭarīḳat ḥaḳīḳat qanı” [MM, 345/1]

1.6. Sayılar

Bu kategoride 27’si Türkçe, 3’ü Arapça, 1’i ise Farsça olmak üzere toplam 31 kelime tespit edilmiştir. Değerlendirilen kelimeler şunlardır: **altı** “altı” (MM, 66/3; EDPT, 130); **altmış** “altmış” (MM, 207/3; EDPT, 130); **bir** “bir” (MM, 161/3; DLT-I, 15; EDPT, 353); **biş** “beş” (MM, 76/1); **beş** (DLT-I, 121; EDPT, 376); **buçuk** “buçuk” (MM, 186/3); **bıçuk** (DLT-I, 377; EDPT, 294); **ellig** “sayıda elli” (MM, 215/4; EDPT, 141); **elig** (ellig) (DLT-I, 117, 143); **evvel** <Ar. “birinci” (MM, 149/1); **hezār** < Fars. “bin” (MM, 378/1); **ikinç** “ikinci” (MM, 67/1; DLT-I, 131); **ikinçi** “ikinci” (MM, 68/1; EDPT, 111); **ikinç** (DLT-I, 132); **ikki** “iki” (MM, 143/4); **iki** (DLT-I, 49), **iki/ikki** (EDPT, 101); **ilk** “birinci” (MM, 52/1; DLT-I, 43; EDPT, 140); **kırk** “kırk” (MM, 222/2; DLT-I, 349; EDPT, 651); **miñ** “bin” (MM, 1/1; DLT-I, 243; EDPT, 766); **on** “on” (MM, 74/1; DLT-I, 49; EDPT, 166); **ottuz** “otuz” (MM, 83/1; DLT-I, 142; EDPT, 74); **ottuzınçı** “otuzuncu” (MM, 164/1); **şālis** < Ar. “üçüncü” (MM, 149/1); **san** “sayı” (MM, 108/2; DLT-III, 157; EDPT, 830); **şānī** < Ar. “ikinci” (MM, 149/1); **sekkiz** “sekiz” (MM, 277/2; DLT-I, 365; EDPT, 823); **seksen** “seksen” (MM, 161/3); **seksün**, **sekkiz on** “seksen” (DLT-I, 437); **seksön** (EDPT, 823); **tört** “dört” (MM, 69/3; DLT-I, 132; EDPT, 534); **toḳsan** “doksan” (MM, 214/1); **tümen** “pek çok, on bin, binlerce” (MM, 1/1; DLT-I, 233; EDPT, 507); **üç** “üç” (MM, 212/2; DLT-I, 35; EDPT, 18); **üçinçi** “üçüncü” (MM, 68/2); **üçünç** (DLT-I, 131; EDPT, 29); **yetmiş** “yetmiş” (MM, 221/3; EDPT, 891); **yigirmi** “yirmi” (MM, 186/3); **yigirme/yigirmi** (DLT-III, 48), **yégirmi** (EDPT, 915); **yitti** “yedi” (MM, 395/2); **yéti** (DLT-III, 227), **yetti** (DLT-III, 27); **yétti:yeddi** (EDPT, 886); **yüz** “yüz” (MM, 379/1; DLT-I, 80; EDPT, 983).

altı “altı” (MM, 66/3; EDPT, 130)

“namāzdın taş **altı** taḳı altısı / namāznıñ içinde érür bilgü ḥaḳ” [MM, 66/3]

altmış “altmış” (MM, 207/3; EDPT, 130)

“eger bolsa **altmış** taḳı bir tiwe / birür cez‘a biş yaş idi fermānı” [MM, 207/3]

bir “bir” (MM, 161/3; DLT-I, 15; EDPT, 353)

“tamuğ içre seksen yıl ol **bir** namāz / ḳazā ḳılmıñğa ‘azāb bolmaḳı” [MM, 161/3]

biş “beş” (MM, 76/1); *beş* (DLT-I, 121; EDPT, 376)

“yunuḡnı buzār neḡ bu on **biş** tidi / suw tökmek yerlenmek menī hem vedī” [MM, 76/1]

buçuk “buçuk” (MM, 186/3); *bıçuk* (DLT-I, 377; EDPT, 294)

“yigirmidin eksip **buçuk** birmeki / fütühı bu ikki cihān mülki tég” [MM, 186/3]

ellig “sayıda elli” (MM, 215/4; EDPT, 141); *elig* (ellig) (DLT-I, 117, 143)

“yigirmi biş artsa maḡāz arturur / bir **elligde** hıkkā köp artsa hıkkā” [MM, 215/4]

evvel <Ar. “birinci” (MM, 149/1)

“bu **evvel** bu şānī bu şāliš tiyü / kerek kılsa secde bilü atayu” [MM, 149/1]

hezār < Fars. “bin” (MM, 378/1)

“şükür ḡamd uḡāḡa tümen miḡ **hezār** / kamuḡnı yaratқан uluḡ bir ü bar” [MM, 378/1]

ikinç “ikinci” (MM, 67/1; DLT-I, 131)

“biri ‘avret örtmek **ikinç** yunmaḡı / ten ü ton namāzlık arıḡ bolmaḡı” [MM, 67/1]

ikinçi “ikinci” (MM, 68/1; EDPT, 111); *ikinç* (DLT-I, 132)

“namāz içre tekbīr **ikinçi** kıyām / kırā’at üçinçi rükū’ tōrt tamām” [MM, 68/1]

ikki “iki” (MM, 143/4); *iki* (DLT-I, 49), *iki:/ikki* (EDPT, 101)

“bu mıḡdār kırā’at kıyām ḡaddi ol / bu **ikki** ḡavülçe ne kim tir bular” [MM, 143/4]

ilk “birinci” (MM, 52/1; DLT-I, 43; EDPT, 140)

“biliḡ kökdin **ilk** kāfir iblīs taḡı / ḡābīl yer yüzinde me boldı şaḡı” [MM, 52/1]

kırk “kırk” (MM, 222/2; DLT-I, 349; EDPT, 651)

“tiwe yüz taḡı **kırk** bişinde zekāt / maḡāz ikki hıkkā kilür bu üç at” [MM, 222/2]

miḡ “bin” (MM, 1/1; DLT-I, 243; EDPT, 766)

“şükür ḡamd ilāḡī tümen **miḡ** saḡa / müslümān muvaḡḡid yarattıḡ maḡa” [MM, 1/1]

on “on” (MM, 74/1; DLT-I, 49; EDPT, 166)

“yunuḡ sünneti **on** eşitḡil sanı / niyyet bir bismi’llāḡ timeklik şānī” [MM, 74/1]

ottuz “otuz” (MM, 83/1; DLT-I, 142; EDPT, 74)

“töküp suw turup atḡu **ottuz** taḡı / tanaḡnuḡ bile öz arına müttāḡı” [MM, 83/1];

ottuzınçı “otuzuncu” (MM, 164/1)

“berāt **ottuzınçı** tünide kamuḡ / kerek çıḡsa taşḡa kiḡig hem uluḡ” [MM, 164/1]

şāliš < Ar. “üçüncü” (MM, 149/1)

“bu evvel bu şānī bu **şāliš** tiyü / kerek kılsa secde bilü atayu” [MM, 149/1]

san “sayı” (MM, 108/2; DLT-III, 157; EDPT, 830)

“namāz içre vācib niçe bil anı / kerek irse bilgil eşitgil **sanı**” [MM, 108/2]

sānī < Ar. “ikinci” (MM, 149/1)

“bu evvel bu **sānī** bu sālīs tiyü / kerek kılsa secde bilü atayu” [MM, 149/1]

sekkiz “sekiz” (MM, 277/2; DLT-I, 365; EDPT, 823)

“eger bolsa muntig muzārī kaçan / bulur bölneki **sekkiz** uçtmaḥ cinān” [MM, 277/2]

seksen “seksen” (MM, 161/3); *seksün, sekiz on* “seksen” (DLT-I, 437); *seksön* (EDPT, 823)

“tamuḡ içre **seksen** yıl ol bir namāz / kaçā kılmışınḡa ‘azāb bolmaḡı” [MM, 161/3]

tört “dört” (MM, 69/3; DLT-I, 132; EDPT, 534)

“bilin yunmaḡ içre farīzası **tört** / kelām’ullāh içre ḡaber ḡaḡ birür” [MM, 69/3]

tümen “pek çok, on bin, binlerce” (MM, 1/1; DLT-I, 233; EDPT, 507)

“şükür ḡamd ilāhī **tümen** miḡ saḡa / müslümān muvaḡḡid yarattıḡ maḡa” [MM, 1/1]

üç “üç” (MM, 212/2; DLT-I, 35; EDPT, 18)

“yüz eligde **üç** hıḡḡa birmek kerek / zekāt birse uçtmaḡ tamuḡdın necāt” [MM, 212/2]

üçinçi “üçüncü” (MM, 68/2); *üçünç* (DLT-I, 131; EDPT, 29)

“namāz içre tekbīr ikinçi kıyām / kıra’at **üçinçi** rükū‘ tōrt tamām” [MM, 68/2]

yetmiş “yetmiş” (MM, 221/3; EDPT, 891)

“taḡı bolsa **yetmiş** müsinne tebī‘ / birilgey bilin bu zekāt fermānı” [MM, 221/3]

yigirmi “yirmi” (MM, 186/3); *yigirme/yigirmi* (DLT-III, 48), *yégirmi* (EDPT, 915)

“**yigirmidin** eksip bucuḡ birmek / fütūḡı bu ikki cihān mülki tég” [MM, 186/3]

yitti “yedi” (MM, 395/2); *yéti* (DLT-III, 227), *yetti* (DLT-III, 27); *yétti:yeddi* (EDPT, 886)

“zāḡir köz ḡicābı bu kirpük ḡapak / bāḡınḡa ḡicāb yoḡ bu **yitti** ḡabak” [MM, 395/2]

yüz “sayıda yüz” (MM, 379/1; DLT-I, 80; EDPT, 983)

“yana üç **yüz** on üç bu mürsel rüsül / ḡamuḡı resüldin resül irdi küll” [MM, 379/1]

1.7. Tabiatla İlgili Kavramlar

Bu tema altında tespit edilen 32 kelimenin 24’ü Türkçe, 5’i Arapça, 3’ü ise Farsça kökenlidir: **arık** “ırmak, ark, su yolu” (MM, 199/3; DLT-I, 7; EDPT, 214); **ay** “gökteki ay” (MM, 3/1; DLT-I, 82; EDPT, 265); **bāḡ** < Far. “baḡ, bahçe” (MM, 355/4); **baḡr** < Ar. “deniz” (MM, 373/1); **butak** “budak, dal” (MM, 38/4); *butak* (DLT-I, 44), *butık* (DLT-I, 377), *butık* (EDPT, 301); **çiçek** “çiçek” (MM, 280/1); *çeçek* (DLT-I, 119), *çeçek* (EDPT, 400); **dıraḡt** < Fars. “aḡaç” (MM, 47/3); **eḡlāk** < Ar. “felekler, gökler” (MM, 8/1); **ḡazān** < Fars. “güz, sonbahar” (MM, 274/3); **ḡamer** < Ar. “ay” (MM, 34/1); **kıçe** “gece” (MM, 154/3), *kéçe* (DLT-III, 219; EDPT, 694); **kış** “kış” (MM, 3/2; DLT-I, 13; EDPT, 670); **kök** “gök” (MM, 3/1; DLT-I, 64; EDPT, 708); **kün** “gün” (MM, 7/3; DLT-I, 69; EDPT, 725); **küz** “güz, sonbahar” (MM, 3/2; DLT-II, 172; EDPT, 757); **ot** “bitki” (MM, 33/3;

DLT-II, 79; EDPT, 34); **otlağ** “otlak” (MM, 204/1); **otluğ** “yemlik” (DLT-I, 98); **otluk** “otlak” (EDPT, 55); **ögüz** “ırmak, dere” (MM, 199/1; EDPT, 119), **öküz** “ırmak, dere” (DLT-I, 50, DLT-III, 191); **rebī** < Ar. “bahar” (MM, 254/2); **suw** “su” (MM, 91/2), **suw** (DLT-I, 15), **suv** (EDPT, 783); **tag** “dağ” (MM, 309/3; DLT-I, 89; EDPT, 463); **tañ** “sabah vakti, tan” (MM, 172/2; DLT-I, 170; EDPT, 511); **taş** “taş” (MM, 34/2; DLT-I, 35; EDPT, 556); **tiken** “diken” (MM, 280/1; DLT-I, 204; EDPT, 483); **teñiz** “deniz” (MM, 309/3; DLT-I, 100; EDPT, 527); **toprak** “toprak” (MM, 107/4; DLT-I, 15; EDPT, 443); **tūr** < Ar. “dağ, Hz. Musa’nın vahiy ve tecellîye mazhar olduğu dağ” (MM, 55/2); **tün** “gece” (MM, 7/3; DLT-I- 82; EDPT, 513); **yağmur** “yağmur” (MM, 199/1; DLT-I, 16; EDPT, 903); **yay** “ilkbahar, yaz” (MM, 3/2; DLT-I, 13; EDPT, 980); **yaz** “ilk yaz, yaz, ilkbahar” (MM, 390/2; DLT-II, 172; EDPT, 982); **yil** “yel, rüzgar, esinti” (MM, 46/4), **yél** (DLT-I, 95; EDPT, 916); **yer** “yer, yeryüzü” (MM, 52/2), **yér** (DLT-I, 15; EDPT, 954).

arık “ırmak, ark, su yolu” (MM, 199/3; DLT-I, 7; EDPT, 214)

“arıklardın ékken harācī érür / ‘öşür yok néçe köp ékin yā tikiñ” [MM, 199/3]

ay “gökteki ay” (MM, 3/1; DLT-I, 82; EDPT, 265)

“sen ök sen yaratğan bu yér kök kün **ay** / bu küz kış kerek yaz kerek bolsu yay” [MM, 3/1]

bāğ < Far. “bağ, bahçe” (MM, 355/4)

“ayıtmışda Allah haķīkat muhib / anar **bāğ** u bustān cihān tarısı” [MM, 355/4]

baħr < Ar. “deniz” (MM, 373/1)

“yetiben batıban fenā **baħriñe** / açuķ tutğu élin cefā zehriñe” [MM, 373/1]

butaķ “budak, dal” (MM, 38/4); **butaķ** (DLT-I, 44), **butık** (DLT-I, 377; EDPT, 301)

“yigitdin ‘aceb yok kim aydı resül / cünündın érür bir **butaķ** bu şebāb” [MM, 38/4]

çiçek “çiçek” (MM, 280/1); **çeçek** (DLT-I, 119); **çéçek** (EDPT, 400)

“tiken urğın éksen **çiçek** önmes ol / fesād ağsa séndin hayır inmes ol” [MM, 280/1]

dıraht < Fars. “ağaç” (MM, 47/3)

“vücüdün **dıraht** téğ bu cāniñ kuş ol / usal turmağıl kim bu nāgāh uçar” [MM, 47/3]

eflāk < Ar. “felekler, gökler” (MM, 8/1)

“bu **eflāk** yaratılmaķına sebep / érür Hāşimī biliñ aşı ‘arab” [MM, 8/1]

hazān < Fars. “güz, sonbahar” (MM, 274/3)

“ecelniñ **hazānı** kelür nāgehān / uruğ ekse bolmas kirür yerke toñ” [MM, 274/3]

kamer < Ar. “ay” (MM, 34/1)

“**kāmer** pāre boldı işāret bile / katığ taş ma kildi katında tile” [MM, 34/1]

kiçe “gece” (MM, 154/3); **kéçe** (DLT-III, 219; EDPT, 694)

“velī erte **kiçe** namāzın muķīm / buzar özgesinde öñin fāyda bar” [MM, 154/3]

kış “kış” (MM, 3/2; DLT-I, 13; EDPT, 670)

“sen ök sen yaratğan bu yer kök kün ay / bu küz **kış** kerek yaz kerek bolsu yay” [MM, 3/2]

kök “gök, sema” (MM, 3/1; DLT-I, 64; EDPT, 708)

“sen ök sen yaratğan bu yer **kök** kün ay / bu küz kış kerek yaz kerek bolsu yay” [MM, 3/1]

kün “gün, gündüz” (MM, 7/3; DLT-I, 69; EDPT, 725)

“şükür kılğu tün **kün** tazarru‘ bile / anıñ ümmeti kılmışınğa berı” [MM, 7/3]

küz “güz, sonbahar” (MM, 3/2; DLT-II, 172; EDPT, 757)

“sen ök sen yaratğan bu yer kök kün ay / bu **küz** kış kerek yaz kerek bolsu yay” [MM, 3/2]

ot “bitki, ot” (MM, 33/3; DLT-II, 79; EDPT, 34)

“taķı **otķa** bışmış ķozı sözledi / delıl köp ayıtsam bulur sen melāl” [MM, 33/3]

otlağ “otlak” (MM, 204/1); **otluğ** “yemlik” (DLT-I, 98); **otluk** “otlak” (EDPT, 55)

“tiweler taş **otlağda** yayı ķıřı / niřāb bolsa birgey zekātın ķıřı” [MM, 204/1]

ögüz “ırmak, dere” (MM, 199/1; EDPT, 119); **öküz** “ırmak, dere” (DLT-I, 50, DLT-III, 191)

“**ögüzdin** yā yağmurdın ékken ékin / érür ‘öřri tutğu ‘öřürnün yūkin” [MM, 199/1]

rebi < Ar. “bahar” (MM, 254/2)

“kerek bolsa bākī selemde mebī / yıl içre bu küz kış taķı yay **rebi**” [MM, 254/2]

suw “su” (MM, 91/2; DLT-I, 15); **suv** (EDPT, 783)

“ğusül kılsa aşnu burun hem ağız / kılıp maźmaza **suw** kıtıp yayğa siz” [MM, 91/2]

tağ “dağ” (MM, 309/3; DLT-I, 89; EDPT, 463)

“bu yer kök kün ay **tağ** teñizni körüp / tefekkür kılıp haķ bilin ma‘rifet” [MM, 309/3]

tañ “sabah vakti, tan” (MM, 172/2; DLT-I, 170; EDPT, 511)

“seher sandı yidi **tañ** atmış çinoķ / ķazā künke kün bil şevābı sınıķ” [MM, 172/2]

taş “taş” (MM, 34/2); **taş** (DLT-I, 35; EDPT, 556)

“kāmer pāre boldı işāret bile / kıtığ **taş** ma kildi kıtında tile” [MM, 34/2]

tiken “diken” (MM, 280/1; DLT-I, 204; EDPT, 483)

“**tiken** urğın éksen çiceķ önmes ol / fesād ağsa séndin hayır inmes ol” [MM, 280/1]

teñiz “deniz” (MM, 309/3; DLT-I, 100; EDPT, 527)

“bu yer kök kün ay tağ **teñizni** körüp / tefekkür kılıp haķ bilin ma‘rifet” [MM, 309/3]

toprak “toprak” (MM, 107/4; DLT-I, 15; EDPT, 443)

“tutatr ķumnı ya‘ķūb revā šāfi‘ī / bu **toprakdın** özge revā kılmadı” [MM, 107/4]

tır < Ar. “dağ, Hz. Musa’nın vahiy ve tecelliye mazhar olduğu dağ” (MM, 55/2)

“kanā‘at bile boldı Mūsī karīb / idi birle sözleşti **tūrğa** barıp” [MM, 55/2]

tün “gece” (MM, 7/3; DLT-I- 82; EDPT, 513)

“şükür kılğı **tün** kün tazarru‘ bile / anıñ ümmeti kılmışınğa berı” [MM, 7/3]

yağmur “yağmur” (MM, 199/1; DLT-I, 16; EDPT, 903)

“ögüzdin yā **yağmurdın** ékken ékin / érür ‘öşri tutğı ‘öşürnün yükin” [MM, 199/1]

yay “ilkbahar, yaz” (MM, 3/2; DLT-I, 13; EDPT, 980)

“sen ök sen yaratğan bu yér kök kün ay / bu küz kış kerek yaz kerek bolsu **yay**” [MM, 3/2]

yaz “ilk yaz, yaz, ilkbahar” (MM, 390/2; DLT-II, 172; EDPT, 982)

“tutuş tünle kündüz seherde niyāz / tamām bülbül ötmış téğ ök bolsa **yaz**” [MM, 390/2]

yıl “yel, rüzgar, esinti” (MM, 46/4); *yél* (DLT-I, 95; EDPT, 916)

“tırıglik bile bu kamuğ işlerin / tırıglikniñ aşlı érür **yıl** bile” [MM, 46/4]

yer “yer, yeryüzü” (MM, 52/2); *yér* (DLT-I, 15; EDPT, 954)

“biliñ kökdin ilk kâfir iblīs tağı / kâbıl **yer** yüzinde me boldı şaķı” [MM, 52/2]

1.8. Nesnelerin Özellikleri

Bazı nesnelerin dış görünüşü ve yapısıyla ilgili 6 kelime tespit edilmiş olup, bu kelimelerin tamamı Türkçe kökenlidir. Değerlendirilen kelimeler şunlardır: **ak** “ak, beyaz” (MM, 39/1; DLT-I, 81; EDPT, 75); **kiçig** “küçük” (MM, 261/1); *kiçik* (DLT-I, 227), *kiçig* (EDPT, 696); **saru** “sarı, sarı renk” (MM, 76/3); *sarığ* (DLT-I, 329; EDPT, 848); **sınuğ** “sınık, kırık” (MM, 172/2; DLT-III, 365; EDPT, 837); **uluğ** “ulu, büyük” (MM, 164/2; DLT-I, 51; EDPT, 136); **yetig** “keskin” (MM, 330/4); *yitik* “keskin, bilenmiş” (DLT-I, 384), *yitig* “keskin” (EDPT, 889).

ak “ak, beyaz” (MM, 39/1; DLT-I, 81; EDPT, 75)

“velī saç saķal **ak** bilgürtgen qarı / tağı n’itke men tiyür irse berı” [MM, 39/1]

kiçig “küçük” (MM, 261/1); *kiçik* (DLT-I, 227), *kiçig* (EDPT, 696)

“oğıl kız **kiçig** bolsa birse ata / birilgen ne-erse né kim bölsele” [MM, 261/1]

saru “sarı, sarı renk” (MM, 76/3); *sarığ* (DLT-I, 329; EDPT, 848)

“mezī biş kan aķmak irin **saru** suw / esrümek us kitmek eşit on sadı” [MM, 76/3]

sınuğ “sınık, kırık” (MM, 172/2; DLT-III, 365; EDPT, 837)

“seher sandı yidi tañ atmış çinoğ / kaza künke kün bil şevābı **sınuğ**” [MM, 172/2]

uluğ “ulu, büyük” (MM, 164/2; DLT-I, 51; EDPT, 136)

“berāt ottuzınçı tünide kamuğ / kerek çıkşa taşğa kiçig hem **uluğ**” [MM, 164/2]

yetig “keskin” (MM, 330/4); *yitik* “keskin, bilenmiş” (DLT-I, 384), *yitig* (EDPT, 889)

“yonar mu ayıtgıl bıçaķ öz özin / niçe bolsa edğü bilenmiş yetig” [MM, 330/4]

1.9. Zamanla İlgili Kavramlar

Bu kategoride tespit edilen 16 kelimenin kökenlerine göre dağılımı şu şekildedir: 11'i Türkçe, 4'ü Arapça, 1'i ise Soğdca'dır. Değerlendirilen kelimeler şunlardır: **āḥir** < Ar. "son, en son" (MM, 50/4); **aḥşam** < Soğd. "akşam" (MM, 124/3; DLT-I, 107; EDPT, 96); **aşnu** "önce, evvel" (MM, 91/1; DLT-I, 130; EDPT, 263); **burun** "önce" (MM, 108/4); **burun** (DLT-I, 398), **burun** (EDPT, 366); **erte** "ertesi" (MM, 154/3); **érte** (DLT-I, 124), **érte** (EDPT, 202); **evvel** < Ar. "önce" (MM, 358/1); **ikindü** "ikindi" (MM, 157/4); **ikindi** (DLT-I, 140); **imdi** "şimdi" (MM, 368/2); **emdi** (DLT-I, 36), **imdi** (DLT-I, 41), **amti** "şimdi" (EDPT, 156); **kıçe** "gece" (MM, 154/3); **kéçe** (DLT-III, 219), **kéçe** (EDPT, 694); **kidin** "sonra" (MM, 358/2); **kidin** "sonra, arka" (DLT-I, 200); **kündüz** "gündüz, gün ışığı" (MM, 168/3; DLT-I, 458); **küntüz** (g-) (EDPT, 729); **ödle** "öğle vakti" (MM, 125/3); **öyle** "öğle vakti" (DLT-I, 113; EDPT, 272), **özle** "öğle vakti" (DLT-I, 114), **ödle** (EDPT, 57), **ödleg** (EDPT, 55); **seher** < Ar. "seher vakti" (MM, 172/1); **taḡ** "sabah vakti, tan" (MM, 280/3); **taḡ** (DLT-I, 170), **taḡ** (EDPT, 511); **vaḡt** < Ar. "vakit, zaman" (MM, 67/3); **yarın** "yarın, ertesi gün" (MM, 166/3); **yarın** (DLT-II, 250), **yarın** (EDPT, 970); **yatsıḡ** "yatsı, yatsı zamanı"); **yat-** "yatmak, uyumak" (DLT-I, 36), **yat-** "yatmak, uyumak" (EDPT, 884).

āḥir < Ar. "son, en son" (MM, 50/4)

"bu ins ü perī fā'atı kılsa sen / velī men timeklik **āḥir** né yüzün" [MM, 50/4]

aḥşam < Soğd. "akşam" (MM, 124/3; DLT-I, 107; EDPT, 96)

"velī **aḥşam** irse ikinci yetür / teşehhüdke otrup yana turğa terk" [MM, 124/3]

aşnu "önce, evvel" (MM, 91/1); **aşnu** (DLT-I, 130), **aşnu** (EDPT, 263)

"güsül kılsa **aşnu** burun hem ağız / kılp mażmaża suw kıatıp yayğa siz" [MM, 91/1]

burun "önce" (MM, 108/4); **burun** (DLT-I, 398), **burun** (EDPT, 366)

"oḡı fātiḡa žam kılp süredin / **burun** ikki rek'at içinde munı" [MM, 108/4]

erte "erte, ertesi" (MM, 154/3); **érte** (DLT-I, 124), **érte** (EDPT, 202)

"velī **erte** kıçe namāzın muḡim / buzar özgesinde öñin fāyda bar" [MM, 154/3]

evvel < Ar. "önce" (MM, 358/1)

"kerek **evvel** imān müsülman özün / kidin utru ursañ bu yolda yüzün" [MM, 358/1]

ikindü "ikindi" (MM, 157/4); **ikindi** (DLT-I, 140)

"taḡı kün batarda meger ol küni / **ikindü** namāzın revā bolḡay ol" [MM, 157/4]

imdi "şimdi" (MM, 368/2); **emdi** (DLT-I, 36), **imdi** (DLT-I, 41), **amti** "şimdi" (EDPT, 156)

"velīkin bu da'vā kıılıḡlı telim / keliñ aytıñ **imdi** ḡanı nitelim" [MM, 368/2]

kıçe "gece" (MM, 154/3); **kéçe** (DLT-III, 219), **kéçe** (EDPT, 694)

"velī erte **kıçe** namāzın muḡim / buzar özgesinde öñin fāyda bar" [MM, 154/3]

kidin "sonra" (MM, 358/2); **kidin** "sonra, arka" (DLT-I, 200)

“kerek evvel ĩmān müsülman özün / **kidin** utru ursan bu yolda yüzün” [MM, 358/2]

kündüz “gündüz, gün ışıǵı” (MM, 168/3); *kündüz* (DLT-I, 458), *küntüz* (g-) (EDPT, 729)

“revā tünle **kündüz** zevāldın oza / kıılır bolsa bilgü bu üç niyyet” [MM, 168/3]

ödle “öǵle vakti” (MM, 125/3); *öyle* “öǵle vakti” (DLT-I, 113; EDPT, 272), *özle* “öǵle vakti” (DLT-I, 114), *ödle* (EDPT, 57), *ödleg* (EDPT, 55)

“velī **ödle** yatsıǵ ikindüde şek / tüşer bolsa rek‘at niteg yanaǵu” [MM, 125/3]

seher < Ar. “seher vakti” (MM, 172/2)

“**seher** sandı yidi tañ atmuş çinoǵ / kazā künke kün bil sevābı sınıuǵ” [MM, 172/2]

tañ “sabah vakti, tan” (MM, 172/2); *tañ* (DLT-I, 170), *tañ* (EDPT, 511)

“‘aceb **tañ** érür bu kişı ǵafleti / né kelgey maña tép soǵın sanmas ol” [MM, 280/3]

vakt < Ar. “vakit, zaman” (MM, 67/3)

“taķı kıible tüzmek bu **vakt** saklamak / taķı niyyet ihlāş bile kıılmakı” [MM, 67/3]

yarın “yarın, ertesi gün” (MM, 166/3); *yarın* (DLT-II, 250), *yarın* (EDPT, 970)

“**yarın** tutǵa men rüze tép bilmeki / bu niyyet érür bil kişı öz özin” [MM, 166/3]

yatsıǵ “yatsı, yatsı zamanı” (MM, 125/3); *yat-* “yatmak, uyumak” (DLT-I, 36; EDPT, 884)

“velī ödle **yatsıǵ** ikindüde şek / tüşer bolsa rek‘at niteg yanaǵu” [MM, 125/3]

1.10. Süs Eşyaları

Bu kategoride 4’ü Türkçe, 1’i Arapça olmak üzere toplam 5 kelime tespit edilmiştir: **bilezük** “bilezik” (MM, 192/1); *bilezük* (DLT-I: 518), *bilezük* (EDPT: 345); **cevāhir** < Ar. “cevherler” (MM, 385/2); **ısrıǵa** “küpe” (MM, 192/2); **kırañ** “sikke, para; bir çeşit inci, kadın ziynet eşyası” (MM, 192/1); **yüzük** “yüzük” (MM, 192/1; DLT-III, 18; EDPT, 986)

bilezük “bilezik” (MM, 192/1); *bilezük* (DLT-I: 518), *bilezük* (EDPT: 345)

“**bilezük** yüzük ya kırañdın nişāb / ısrıǵa ya şāmüşelerden hisāb” [MM, 192/1]

cevāhir < Ar. “cevherler” (MM, 385/2)

“mübārek nefesdin ‘ibāret açıp / tümen türlüǵ ilhām **cevāhir** saçıp” [MM, 385/2]

ısrıǵa “küpe” (MM, 192/2)

“bilezük yüzük ya kırañdın nişāb / **ısrıǵa** ya şāmüşelerden hisāb” [MM, 192/2]

kırañ “sikke, para; bir çeşit inci, kadın ziynet eşyası” (MM, 192/1)

“bilezük yüzük ya **kırañ**dın nişāb / ısrıǵa ya şāmüşelerden hisāb” [MM, 192/1]

yüzük “yüzük” (MM, 192/1); *yüzük* (DLT-III, 18), *yüzük* (EDPT, 986)

“bilezük **yüzük** ya kırañdın nişāb / ısrıǵa ya şāmüşelerden hisāb” [MM, 192/1]

1.11. Giyim Kuşam

Bu başlık altında 5'i Türkçe, 2'si de Farsça olmak üzere toplam 7 kelime tespit edilmiştir: **edük** “pabuç, ayakkabı” (MM, 185/1); **etük** (DLT-I, 68), **etik** (DLT-III, 283); **etük (edük)** (EDPT, 50); **destār** <Fars. “sarık, başa giyilen giysi” (MM, 282/3); **kilīm** <Fars. “aba, derviş hırkası” (MM, 368/4); **konç** “ayağa giyilen mestin topuktan yukarı kısmı” (MM, 185/3); **kur** “kuşak, kemer” (MM, 191/1), **kur** “kuşak, kemer” (DLT-I, 324), **kur** (EDPT, 642); **oprağ** “giysi, elbise; yıpranmış, eskimiş” (MM, 79/1), **obrağ** (DLT-I, 118), **oprağ** (DLT-III, 16), **oprağ** (EDPT, 3); **ton** “cübbe, elbise” (MM, 67/2); **ton** (DLT-I, 19), **ton** (EDPT, 512).

edük “pabuç, ayakkabı” (MM, 185/1); **etük** (DLT-I, 68), **etik** (DLT-III, 283); **etük (edük)** (EDPT, 50)

“**edük**de télük açsa barmağ ucu / anıñ meshi hıç yok revā tutğuçı” [MM, 185/1]

destār <Fars. “sarık, başa giyilen giysi”

“sarıp solça **destār** kınsız kefen / kédip kör né halvet eger kılmasañ” [MM, 282/3]

kilīm <Fars. “aba, derviş hırkası”

“bu yolda kuruğ da ‘vā kılmağ muhāl / sarıp başka destār kedikli **kilīm**” [MM, 368/4]

konç “ayağa giyilen mestin topuktan yukarı kısmı” (MM, 185/3)

“**edük**de télük açsa barmağ ucu / anıñ meshi hıç yok revā tutğuçı

eger **konç**da bolsa ziyān kılmağay / télük yā sökük açsa barmağ kaçı” [MM, 185/3]

kur “kuşak, kemer” (MM, 191/1), **kur** “kuşak, kemer” (DLT-I, 324), **kur** (EDPT, 642)

“eger bolsa altun kümiş **kur**ları / zekāt bérse artar köñül nūrları” [MM, 191/1]

oprağ “giysi, elbise; yıpranmış, eskimiş” (MM, 79/1), **obrağ** (DLT-I, 118), **oprağ** (DLT-III, 16), **oprağ** (EDPT, 3)

“eger alsa **oprağ** bile başda ған / iriñ saru suw hem bilin yok ziyān” [MM, 79/1]

ton “elbise, kıyafet” (MM, 67/2); **ton** (DLT-I, 19), **ton** (EDPT, 512)

“biri ‘avret örtmek ikinç yunmağı / ten ü **ton** namāzlık arığ bolmağı” [MM, 67/2]

1.12. Müzik Aletleri

Bu kategoride iki kelime tespit edilmiş olup bu kelimelerin ikisi de Farsça kökenlidir: **çeng** < Fars. “çenk (çalgi), harba benzeyen bir çeşit telli çalgı” (MM, 38/2); **rebab** <Fars. “rebap” (MM, 38/2).

çeng < Fars. “Çenk (çalgi), harba benzeyen bir çeşit telli çalgı” (MM, 38/2)

“yakınlarga bolur bağırılar kebāb / yırakka temāşā bu **çeng** ü rebāb” [MM, 38/2]

rebab < Fars. “Rebap; sap kısmının ucunda Hindistan cevizinden yapılmış basık, yuvarlak, küçük bir kasesi bulunan, dize veya bir yere dayanarak çalınan saz” (MM, 38/2)

“yakınlarga bolur bağırılar kebāb / yırakka temāşā bu çeng ü **rebāb**” [MM, 38/2]

1.13. Meslekler

Bu tema altında tespit edilen kelimelerin 2'si de Arapça kökenli olup 1'i sonradan Farsçaya geçmiştir: **dihkân** <Ar. <Fars. "Çiftçi" (MM, 278/3); **muzārī** < Ar. "Ziraatla uğraşan, ikinci, çiftçi" (MM, 277/1).

dihkân <Ar. <Fars. "Çiftçi" (MM, 278/3)

"cüneyd şiblî **dihkân** üveys bāyezīd / taķı né kim anlar soñın soñlamış" [MM, 278/3]

muzārī <Ar. "ekinci, çiftçi, ziraatla uğraşan" (MM, 277/1)

"eger bolsa muntig **muzārī** kaçan / bulur bölneki sekkiz uçmaķ cinān" [MM, 277/1]

1.14. Ev ve Aletleriyle İlgili Kavramlar

Bu başlık altında beş kelime tespit edilmiştir. Bu kelimelerin tamamı Türkçe kökenlidir: **ayaķ** "kadeh, çanak, kase" (MM, 190/1), **ayaķ** "kadeh, çanak, kase" (DLT-I, 84), **ayaķ** "kadeh, çanak, tas" (EDPT, 270); **bıçaķ** "bıçak" (MM, 330/3), **bıçek** (DLT-I, 384), **bıçaķ** (EDPT, 293); **iw** "ev" (MM, 300/3), **ew** (DLT-I, 37), **öw** (DLT-I, 81); **ev** (EDPT, 3); **közgü** "ayna" (MM, 370/1), **közünü** (DLT-III, 45), **közñü** (DLT-III, 379), **közñü** (EDPT, 761); **töşek** "döşek, yatak" (MM, 388/2), **töşek** (DLT-I, 387), **töşek** (EDPT, 563).

ayaķ "kadeh, çanak, kase" (MM, 190/1), **ayaķ** "kadeh, çanak, kase" (DLT-I, 84), **ayaķ** "kadeh, çanak, tas" (EDPT, 270)

"bu altun kümişdin **ayaķ** çäreler / kılur bay melik bég bu bî-çäreler" [MM, 190/1]

bıçaķ "bıçak" (MM, 330/3), **bıçek** (DLT-I, 384), **bıçaķ** (EDPT, 293)

"yonar mu ayıtğıl **bıçaķ** öz özin / néçe bolsa eđgü bilenmiş yétig" [MM, 330/3]

iw "ev" (MM, 300/3), **ew** (DLT-I, 37), **öw** (DLT-I, 81); **ev** (EDPT, 3)

"kerek **iw** ziyāret maķāmlarıña / biliñ kirgu mun tég yürügli bu yol" [MM, 300/3]

közgü "ayna" (MM, 370/1), **közünü** (DLT-III, 45), **közñü** (DLT-III, 379), **közñü** (EDPT, 761)

"bu m'şük tapa bil sén-ök **közgü**-sén / hacet yok ajunni télim kezgü-sén" [MM, 370/1]

töşek "döşek, yatak" (MM, 388/2); **töşek** (DLT-I, 387), **töşek** (EDPT, 563)

"özi vaşfın aysa tümen til arar / özi kılmas irdi **töşek**de karar" [MM, 388/2]

1.15. Namazın Esasları ve Vakitleriyle İlgili Kavramlar

Bu başlık altında, 24'ü Arapça, 3'ü Türkçe, 3'ü Tr.+Fars.+Tr., 1'i Farsça, 1'i Soğdca, 1'i Tr.+Ar., 1'i Ar.+Tr., 1'i Ar.+Fars.+Tr., 1'i ise Fars.+Tr. olmak üzere toplam 36 kelime tespit edilmiştir. Değerlendirilen kelimeler şunlardır: **aķşam** < Soğd. "akşam (namazı vakti)" (MM, 124/3; DLT-I, 107; EDPT, 96); **dügāne** < Fars. "İki defa, ikiz, iki rek'at namaz" (MM, 86/1); **farīza** < Ar. "Farz; namazların vakti geçirilse kaza edilmesi şart koşulan rekatları" (MM, 90/2); **farz** < Ar. "Farz, farz olan namazlar" (MM, 118/1); **īd namāzı** <Ar.+Fars.+Tr. "Bayram namazı" (MM, 110/3); **ikindü namāzı** <Tr.+Fars.+Tr. "İkinci namazı" (MM, 157/4); **ikindi** (DLT-I, 140); **imām** <Ar. "Namaz kıldıran kimse, büyük alim, önder" (MM, 132/3); **ķa'de** <Ar. "Oturma,

namazın oturarak kılınan kısmı” (MM, 109/1); **kaẓā** <Ar. “Vaktinde yerine getirilmeyen namaz, oruç gibi ibadetlerin sonradan eda edilmesi” (MM, 161/1); **kible** <Ar. “Müslümanların namazda yöneldiği cihet” (MM, 67/3); **kırā‘at** <Ar. “Okuma, namazın her rekatında ayakta Kur’an’dan sure okunan kısım” (MM, 140/2); **kıyām** <Ar. “Ayağa kalkma, namazın ayakta durularak eda edilen kısmı” (MM, 142/1); **kunūt** <Ar. “Yatsı namazından sonra kılınan üç rekatlık vitir namazında okunan dua” (MM, 109/1); **ku‘ūd** <Ar. “Oturma, namazda teşehhüd için, *Ettehiyyâtü* duasını okumak maksadıyla olan oturuş” (MM, 142/1); **kiçe namāzı** <Tr.+Fars.+Tr. “gece namazı (yatsı namazı)” (MM, 154/3); **kéçe** (DLT-III, 219; EDPT, 694); **mesbūk** <Ar. “geri kalmış, daha önce geçmiş; metinde, cemaatla kılınan bir namaza sonradan, namaz başladıktan sonra yetişip imama uyan kimse anlamına” (MM, 132/4); **mescid** <Ar. “mescid” (MM, 300/1); **muḳtedī** <Ar. “(Namazda imama) uyan” (MM, 146/2); **namāzlık** <Fars.+Tr. “Üzerinde namaz kılınan seccade veya başka şey” (MM, 67/2); **orta ka‘de** <Tr.+Ar. “Namazda teşehhüd için, *Ettehiyyâtü* duasını okumak maksadıyla olan birinci oturuş (ka‘de-i ulâ)” (MM, 109/1); **ortu** “orta” (DLT-I, 124/6; EDPT, 203), **otra** “orta” (DLT-I, 125/23, 188/1; EDPT, 64); **orta otruş** “Namazda teşehhüd için, *Ettehiyyâtü* duasını okumak maksadıyla olan birinci oturuş (ka‘de-i ulâ)” (MM, 138/3); **ortu** “orta” (DLT-I, 124/6; EDPT, 203), **otra** “orta” (DLT-I, 125/23, 188/1; EDPT, 64); **oltur-** “oturmak” (DLT-I, 219; EDPT, 113); **ödle** “öğle (öğle namazı vakti)” **öyle** “öğle vakti” (DLT-I, 113; EDPT, 272), **özle** “öğle vakti” (DLT-I, 114), **ödle** (EDPT, 57), **ödleğ** (EDPT, 55); **rek‘at** <Ar. “namazın bir rüknü” (MM, 108/4); **rükū** <Ar. “Huzur-ı İlahide eğilme” (MM, 383/2); **secde** <Ar. “Secde etme, namaz kılarken alnı, el ayaklarını, dizleri ve ayak parmaklarını yere getirerek alınan durum” (MM, 291/4); **secde-i sehiv** <Ar. “Hata secdesi” (MM, 128/4); **sehiv secde** <Ar. “Hata secdesi” (MM, 113/1); **selām birme** <Ar.+Tr. “(Namazda) selamlamak” (MM, 132/3); **sücūd** <Ar. “secdeler” (MM, 142/1); **sünnet** <Ar. “Peygamberimizin sözleri ve halleri; namazların sünnet rekatları” (MM, 118/2); **tañ namāzı** <Tr.+Fars.+Tr. “Sabah namazı, tan namazı (vakti)” (MM, 124/1); **tañ** (DLT-I, 170), **tañ** (EDPT, 511); **tekbīr** <Ar. “*Allahü ekber* demek, namazda tekbir getirmek” (MM, 68/1); **teşehhüd** <Ar. “Namazda oturulduğu vakit *Ettehiyyâtü* duasını okuma” (MM, 276/4); **vitir** <Ar. “Vitir, yatsı namazından sonra kılınan üç rekatlık namaz” (MM, 109/2); **vācib** <Ar. “Vacip” (MM, 108/1); **yatsıg** “yatsı (yatsı namazı vakti)” (MM, 125/3); **yat-** “yatmak, uyumak” (DLT-I, 36), **yat-** (EDPT, 884).

aḥşam <Soğd. “akşam (akşam namazı vakti)” (MM, 124/3; DLT-I, 107; EDPT, 96)

“velī **aḥşam** irse ikinci yetür / teşehhüdke otrup yana turğa terk” [MM, 124/3]

dügāne <Fars. “İki defa, ikiz, iki rek‘at namaz” (MM, 86/1)

“yunuğnuğ soñınça **dügāne** kitür / soñınça du‘ā kıl niyāz el kötür” [MM, 86/1]

farīza <Ar. “Farz; namazların, terkedilmesine izin verilmeyen, vakti geçirilse kaza edilmesi şart koşulan rekatları” (MM, 115/1)

“**farīza** kalur bolsa buzlor namāz / kerek sehve(n) kaşde(n) üküş bolsu az” [MM, 115/1]

farz <Ar. “Farz, vakti geçirilse kaza edilmesi şart koşulan rekatları” (MM, 118/1)

“namāz içre **farz** u vācibdin öñin / biliñ fi‘l ü kavlin bu sünnet yaḳīn” [MM, 118/1]

‘īd namāzı <Ar.+Fars.+Tr. “Bayram namazı” (MM, 110/3)

“taķı tekbīrāt **‘īd namāzında** hem / ketürmek vācib ol munı keğ bile” [MM, 110/3]

ikindü namāzı <Tr.+Fars.+Tr. “ikindi namazı” *ikindü* “ikindi” (MM, 157/4); *ikindi* (DLT-I, 140)

“taķı kün batarda meger ol küni / **ikindü namāzın** revā bolğay ol” [MM, 157/4]

imām <Ar. “Namaz kıldırın kimse, büyük alim, önder” (MM, 132/3)

“**imām** ikki yanga selām birmedin / soņ otuřda mesbūk kerek turmasa” [MM, 132/3]

ķa‘de <Ar. “Oturma, namazın oturarak kılınan kısmı, namazda teşehhüd için, Ettehiyyâtü duasını okumak maksadıyla olan oturuş” (MM, 109/1)

“otur orta **ķa‘de** ķunūtnı oķı / vitir içre vācib turur ey aķı” [MM, 109/1]

ķazā <Ar. “Vaktinde yerine getirilmeyen namaz, oruç gibi ibadetlerin sonradan eda edilmesi” (MM, 161/1, 4)

“müsülmān namāznı **ķaza** kılmaķı / sebeb ol tamuğda uzak ķalmaķı

tamuğ içre seksen yıl ol bir namāz / **ķazā** ķılmışınga ‘azāb bolmaķı” [MM, 161/1, 4]

ķible <Ar. “Müsülmānların namazda yöneldiğı cihet, Mekke şehrinin ve Kabe’nin bulunduğu yön” (MM, 67/3)

“taķı **ķible** tüzmek bu vaķt saklamaķ / taķı niyyet ihlāş bile ķılmaķı” [MM, 67/3]

ķırā‘at <Ar. “Okuma, namazın her rekatında ayakta Kur‘an‘dan sure okunan kısım” (MM, 143/1, 3)

“bu mıķdār **ķırā‘at** ķıyām ĥaddi ol / bu ikki ķavülçe ne kim tir bular” [MM, 143/1, 3]

ķıyām <Ar. “Ayağa kalkma, ayakta durma, namazın ayakta durularak eda edilen kısmı”

“**ķıyām** u sücūd, rükū‘ u ķu‘ūd / ketürgey ķırā‘atsızın bu vücūd” [MM, 142/1]

ķunūt <Ar. “Yatsı namazından sonra kılınan üç rekatlık vitir namazında okunan dua”

“otur orta ķa‘de **ķunūt**nı oķı / vitir içre vācib turur ey aķı” [MM, 109/1]

ķu‘ūd <Ar. “Otura, namazda teşehhüd için, Ettehiyyâtü duasını okumak maksadıyla olan oturuř”

“**ķıyām** u sücūd, rükū‘ u **ķu‘ūd** / ketürgey ķırā‘atsızın bu vücūd” [MM, 142/1]

ķiçe namāzı <Tr.+Fars.+Tr. “Gece namazı (yatsı namazı)”; *ķeçe* (DLT-III, 219), *ķeçe* (EDPT, 694)

“velī erte **ķiçe namāzın** muķīm / buzar özgesinde öñin fāyda bar” [MM, 154/3]

mesbūk <Ar. “Geri kalmış, daha önce geķmiř; metinde, cemaatla kılınan bir namaza sonradan, namaz başladıktan sonra yetişip imama uyan kimse anlamına”

“imām ikki yanga selām birmedin / soņ otuřda **mesbūk** kerek turmasa” [MM, 132/4]

mescid <Ar. Mescid, Arapça'da "eğilmek, tevazu ile alını yere koymak" manasına gelen sücûd kökünden "secde edilen yer" anlamında bir mekan ismidir.

"mürîd kirse **mescid** yâ hânkâhka ol / burun sağ adağ kat çıkar bolsa sol" [MM, 300/1]

muḳtedî < Ar. "(Namazda imama) uyan, iktidâ eden, tâbi olan"

"rükû' kalsa rek'at ketürgey tamâm / kerek münferid **muḳtedî** yâ imâm" [MM, 146/2]

namâzlık < Fars.+Tr. "Üzerinde namaz kılınan seccade veya başka şey"

"biri 'avret örtmek ikinç yunmaḳı / ten ü ton **namâzlık** arıḡ bolmaḳı" [MM, 67/2]

orta ḳa'de < Tr.+Ar. "Namazda teşehhüd için, Ettehiyyâtü duasını okumak maksadıyla olan birinci oturuş (ḳa'de-i ulâ)" (MM, 109/1); *ortu* "orta" (DLT-I, 124/6; EDPT, 203), *otra* "orta" (DLT-I, 125/23, 188/1; EDPT, 64)

"otur **orta ḳa'de** ḳunûtnı oḳı / vitir içre vâcib turur ey aḳı" [MM, 109/1]

orta oturuş "Namazda teşehhüd için, Ettehiyyâtü duasını okumak maksadıyla olan birinci oturuş (ḳa'de-i ulâ)" (MM, 138/3); *oltur*- "oturmak" (DLT-I, 219; EDPT, 113)

"munuḡ **orta oturuşda** öḡ birisi / taḳı bir soḡınça ey şâhib-ḥüdâ" [MM, 138/3]

öḡle "öḡle (öḡle namazı vakti)" *öyle* "öḡle vakti" (DLT-I, 113; EDPT, 272), *özle* "öḡle vakti" (DLT-I, 114), *öḡle* (EDPT, 57), *öḡleg* (EDPT, 55)

"velî **öḡle** yatsıḡ ikindüde şek / tüşer bolsa rek'at niteḡ yanaḡı" [MM, 125/3]

rek'at < Ar. "Bir kıyam (ayakta durma), bir rükû' (ayaktayken eğilme) ve iki secdeden (yere kapanma) ibaret olan namazın bir rüknü"

"ḥalâyıḳlar ara melek téḡ vücûd / ḡızâsı kıyâm u rükû' u sücûd" [MM, 383/2]

rükû' <Ar. "Huzur-ı İlahide eğilme. Namazda elleri dize dayamak suretiyle yere doğru eğilirken baş ile sırtı düz hale getirmek"

"ḥalâyıḳlar ara melek téḡ vücûd / ḡızâsı kıyâm u **rükû'** u sücûd" [MM, 383/2]

secde < Ar. "Secde etme, namaz kılarken alını, el ayaklarını, dizleri ve ayak parmaklarını yere getirerek alınan durum"

"taḳı barmışında bu sağ yan yaḡaḳ / kim alın bile ḡaḳka **secde** ḳılır" [MM, 291/4]

secde-i sehiv < Ar. "Hata secdesi, namaz kılarken yapılan bir hatadan dolayı Allah'tan af dilemek maksadıyla yapılan secde"

"faşılınıḡ öḡjindin soḡınça ḳayu / şüret tüşse **secde-i sehivni** ketür" [MM, 128/4]

sehiv secde < Ar. "Hata secdesi, namaz kılarken yapılan bir hatadan dolayı Allah'tan af dilemek maksadıyla yapılan secde"

"**sehiv secde** terki vâcib bolmaḳı / vâcib farzını te'hîr ḳılıḡlı ḡaḳı" [MM, 113/1]

selâm birme <Ar.+Tr. "(Namazda) selamlamak, başını sağ ve sol omuzlarına çevirerek namazı bitirmek"

“imām ikki yanga **selām birmedin** / soñ otuřda mesbūk kerek turmasa” [MM, 132/3]

sücüd < Ar. “Secde etme, namaz kılariken alnı, el ayaklarını, dizleri ve ayak parmaklarını yere getirerek alınan durum”

“kıyām u **sücüd**, rükū‘ u ku‘ūd / ketürgey kıra‘atsızın bu vücūd” [MM, 142/1]

sünnet < Ar. “Peygamberimizin sözleri ve halleri; namazların sünnet rekatları”

“namāz içre farz u vācibdin öñin / biliñ fi‘l ü kavlin bu **sünnet** yaķın” [MM, 118/2]

tañ namāzı < Tr.+Fars.+Tr. “Sabah namazı, tan namazı (vakti)” (MM, 124/1); **tañ** (DLT-I, 170), **tañ** (EDPT, 511)

“eger **tañ namāzında** irse bu şek / yaķın bir timişde teşehhüd kerek” [MM, 124/1]

tekbīr < Ar. “Allahü ekber demek, namazda tekbir getirmek”

“namāz içre **tekbīr** ikinçi kıyām / kıra‘at üçinçi rükū‘ dört tamām” [MM, 68/1]

teşehhüd < Ar. “Namazda oturulduğı vakit Ettehiyyâtü duasını okuma”

“ayağ urğay ol kim kıyāmda kopup / **teşehhüdde** ihlāş bile çökse sen” [MM, 276/4]

vitir < Ar. “Vitir, yatsı namazından sonra kılınan üç rekatlık namaz”

“otur orta қа‘de kunūtnı oķı / **vitir** içre vācib turur ey aķı” [MM, 109/2]

vācib < Ar. “Vacip, dinî bakımdan farzdan sonra gelen ve yapılması zaruri, terki cāiz olmayan ilahi emir (metinde namazın vacipleri söz konusudur).”

“namāz içre **vācib** niçe bil anı / kerek irse bilgil eşitgil sanı” [MM, 108/1]

yatsığ “yatsı (yatsı namazı vakti)” (MM, 125/3); **yat-** “yatmak, uyumak” (DLT-I, 36), **yat-** (EDPT, 884)

“velī ödle **yatsığ** ikindüde şek / tüşer bolsa rek‘at niteğ yanağı” [MM, 125/3]

1.16. Abdestle İlgili Kavramlar

Bu kategoride toplam 8 kelime tespit edilmiştir. Bu kelimelerin 6’si Arapça, 2’si ise Türkçedir: **gusül** < Ar. “boy abdesti” (MM, 91/1); **maźmaza** < Ar. “(abdest alırken) ağıza su alıp çalkalama” (MM, 91/2); **mesh** < Ar. “abdest alırken eli ıslatıp bir uzvu sıvama” (MM, 98/1); **müsterāh** < Ar. “abdesthane” (MM, 301/1); **teyemmüm** < Ar. “suyun bulunmadığı veya kullanılmasının mümkün olmadığı durumlarda toprak, kum vb. ile kolları ve yüzü meshetmek suretiyle abdest alma” (MM, 106/2); **vuźū** < Ar. “abdest” (MM, 87/3); **yunuğ** “abdest” (MM, 94/3); **yun-** “yunmak, yıkanmak” (DLT-II, 314); **uluğ yunuğ** “gusül abdesti” (MM, 89/1); **uluğ** (DLT-I, 51), **uluğ** (EDPT, 136).

gusül < Ar. “boy abdesti” (MM, 91/1)

“**gusül** kılsa aşnu burun hem ağız / kılıp maźmaza suw kıtıp yayğa siz” [MM, 91/1]

maźmaza < Ar. “(abdest alırken) ağıza su alıp çalkalama” (MM, 91/2)

“**gusül** kılsa aşnu burun hem ağız / kılıp **maźmaza** suw kıtıp yayğa siz” [MM, 91/2]

mesḥ < Ar. “abdest alırken eli ıslatıp bir uzvu sıvama” (MM, 98/1)

“taṭavvu‘ boyun **mesḥi** bilgil uya / yawuzluḡnı eḡḡün yürüḡül yuya” [MM, 98/1]

müsterāḥ < Ar. “abdesthane” (MM, 301/1)

“kiwür sol aḡaḡ **müsterāḥka** oza / sol elḡiḡ bile sil işit bu söze” [MM, 301/1]

teyemmüm < Ar. “suyun bulunmadıḡı veya kullanılması mümkün olmadığı durumlarda toprak, kum vb. ile kolları ve yüzü meshetmek suretiyle abdest alma”

“ḡaber berdi Allah kelāmı bize / **teyemmüm** ḡılıḡ tep arıḡ yer üze” [MM, 106/2]

vuzū < Ar. “abdest” (MM, 87/3)

“**vuzū** iḡre sünnet érür ikkisi / ḡusül iḡre farḡ ol niḡük özge ten” [MM, 87/3]

yunuḡ “abdest” (MM, 94/3); *yun-* “yunmak, yıkanmak” (DLT-II, 314)

“**yunuḡ** farḡ-ı şāḡ ol bu sünnet vezīr / taṭavvu‘ edeb müsteḡab leḡkeri” [MM, 94/3]

uluḡ yunuḡ “ḡusül abdesti” (MM, 89/1); *uluḡ* (DLT-I, 51), *uluḡ* (EDPT, 136)

“**uluḡ yunuḡ** erke bolur farḡ ḡaçan / körer bolsa tüḡep yerinde niḡān” [MM, 89/1]

1.17. Allah’ın İsim ve Sıfatları (Esmâ-i Hüsnâ)

Allah’ın her an, her yerde ve her zerrede tecelli eden yüce varlığını, birliğini, evren üzerindeki mutlak hakimiyetini ve tüm yönleriyle erişilmez bir mükemmelliğini ifade eder; sadece O’na mahsus olan en güzel sıfatlardır.

Bu başlık altında 4’ü Arapça, 3’ü Türkçe olmak üzere toplam 7 kelime tespit edilmiştir: **aḡad** < Ar. “Bir, tek (Allah için)” (MM, 403/3); **baḡīr** < Ar. “Görmek, bilmek ve sezmek” (MM, 310/2); **bayat** “Allah, Allah’ın kadim sıfatı karşılığı, Allah’ın bir ismi” (MM, 306/1); *bayat* (EDPT, 385); **bir** “bir, tek, eḡi olmayan (Allah)” (MM, 1/3); *bir* (DLT-I, 15), *bir* (EDPT, 353); **ḡaffār** < Ar. “Günahları affeden (Allah)” (MM, 403/4); **ḡaḡ** < Ar. “Hakk, Cenāb-ı Hak, Allah” (MM, 379/4); **iḡi** (iḡi): “Tanrı, sahip” (MM, 36/3); *iḡi* (DLT-I, 87), *iḡi* (EDPT, 41)

aḡad < Ar. “Bir, tek (Allah için)” (MM, 403/3)

“Bir, yegane, bir tek” anlamına gelen *aḡad* isminin, *vahd* veya *vahde* kökünden türeyen *vahad* kelimesindeki *vav* harfinin hemzeye dönüşmesiyle oluştuḡu kabul edilmektedir ve Allah’ın isimleri arasında yer alır (Topaloḡlu, 1988: 483).

“**aḡad** sen ḡamed sen kerīm sen raḡīm / ḡalīm sen ra’ūf sen i ḡaffār ḡafūr” [MM, 403/3]

baḡīr < Ar. “gören, bilen ve sezen” (MM, 310/2)

Basīr kavramı, esmâ-i hüsnâdan biri olarak “ḡörülen nesneleri tüm özellikleriyle kavrayıp ḡören” şeklinde tanımlanabilir (Topaloḡlu, 1992: 102).

“‘arif ḡaḡḡa bolur ulaḡu esīr / muṡī‘un lehu ḡudreṡṡḡa **baḡīr**” [MM, 310/2]

bayat “Allah, Allah’ın kadim sıfatı karşılığı, Allah’ın bir ismi” (MM, 306/1); *bayat* (EDPT, 385)

“kılur cez̄b anı fażlı birle **bayat** / aṇar mā-sivā’llah bolur cümle yat” [MM, 306/1]

bir “bir, tek, eşi olmayan (Allah)” (MM, 1/3); *bir* (DLT-I, 15), *bir* (EDPT, 353)

“elig tutğuçı sen arıḡ **bir** ü bar / tutulmuşda kayu katıḡ bir muḡa” [MM, 1/3]

ḡaffār < Ar. “Günahları affeden (Allah)” (MM, 403/4)

“Kullarının günahlarını affeden, bağışlaması çok olan” anlamında esmâ-i hüsnâdandır.

“aḡad sen şamed sen kerīm sen raḡīm / ḡalīm sen ra’ūf sen i **ḡaffār** ḡafūr” [MM, 403/4]

ḡaḡ < Ar. “Hakk, Cenâb-ı Hak, Allah” (MM, 379/4)

“kamug bir vücūdḡa cihān cān kerek / cihāḡa érür cān çınoḡ **ḡaḡ**ḡa ḡul” [MM, 379/4]

iḡi (iḡi): “Tanrı, sahip” (MM, 36/3); *iḡi* (DLT-I, 87), *iḡi* (EDPT, 41)

“**iḡi** zıkrin ayḡıl açılḡay saḡa / yaşıḡ tıḡmeḡey ḡiḡ küleyin tiseḡ” [MM, 36/3]

1.18. İmanla İlgili Kavramlar

İman, Allah’ın birliğine, meleklerle, kutsal kitaplara, peygamberlere, kıyamet gününe, kadere, ölüm sonrası dirilişe kalben inanmak, bunu kalpten tasdik etmek ve diliyle ikrar etmektir.

Bu kategoride 3’ü Arapça, 2’si ise Türkçe olmak üzere toplam 5 kelime tespit edilmiştir: **bütḡüḡi** “inanın” (MM, 18/2); *büt-* “inanmak, ikrar etmek” (DLT-III, 137, DLT-II, 294), *büt-* (EDPT, 298-299); *īmān* < Ar. “Allah’a inanma, dinî inanç” (MM, 13/2); **inanmak** “inanmak, iman etmek, güvenmek” (MM, 14/1); *inan-* (DLT-I, 206), *inan-* (EDPT, 188); **i’tikād** < Ar. “inanma, kalben tasdik ederek inanma, inanç” (MM, 307/1); **mü’mîn** < Ar. “iman sahibi kimse, müslüman, inanan” (MM, 23/2).

bütḡüḡi “inanın” (MM, 18/2); *büt-* “inanmak, ikrar etmek” (DLT-III, 137, DLT-II, 294), *büt-* (EDPT, 298-299)

“sa’âdet şehâdet nûrın tutğuçı / ḡaḡīḡatda ḡaḡḡa çın oḡ **bütḡüḡi**” [MM, 18/2]

īmān < Ar. “Allah’a inanma, dinî inanç” (MM, 13/2)

“eger ḡolsaḡ ikki ajunda amān / ḡaḡīḡat köḡöldin ketürgil **īmān**” [MM, 13/2]

inanmak “inanmak, iman etmek, güvenmek” (MM, 14/1); *inan-* (DLT-I, 206), *inan-* (EDPT, 188)

“**inanmak** iḡige melek barıḡa / rüsül enbiyâ hem kitâblarıḡa” [MM, 14/1]

i’tikād < Ar. “inanma, kalben tasdik ederek inanma, inanç; Bir dinin, bir mezhebin ibadet ve muamelat dışındaki inanç kısmı” (MM, 307/1)

“revâ **i’tikād** bil uyulmas muḡa / taşarruf niteḡ kılḡu bilmes saḡa” [MM, 307/1]

mü’mîn < Ar. “iman sahibi kimse, müslüman, inanan, inançlı, imanlı” (MM, 23/2)

“eger bolsa şâfi munuḡ tég iman / bolur muttaḡī **mü’mîn** ornı cinān” [MM, 23/2]

1.19. Kur’an’la İlgili Kavramlar

Bu başlık altında sadece bir örneḡe rastlanmıştır.

kelāmu’llāḡ < Ar. “Kur’an-ı Kerim” (MM, 69/4)

“bilîğ yunmak içre farîzası tört / **kelām’ullāh** içre haber hağ birür” [MM, 69/4]

1.20. Sure ve Ayetlerle İlgili Kavramlar

Eserde, bu başlık altında tespit edilen kelimelerin 4’ü de Arapça kökenlidir: **āyet** <Ar. “Kur’ândaki her bir cümle, delil, bellik” (MM, 143/1); **fātiha** <Ar. “Başlangıç; Kur’ân’ın ilk suresinin adı” (MM, 108/3); **karībün mine’l-muhsinîn** < Ar. “İyilik yapanlardan daha yakın anlamında, ‘Araf suresinin 57. ayetinden iktibas” (MM, 26/3); **sûre** < Ar. “Kur’an-ı Kerim’in 114 bölümünden her biri” (MM, 108/3).

āyet < Ar. “Kur’ândaki her bir cümle, delil, bellik” (MM, 143/1)

Kur’ân-ı Kerim’deki sûreleri meydana getiren kelime veya cümlelerden her biri; kimsenin inkar edemeyeceği alamet, işaret, nişan.

“kırā’at hanīfe bir **āyet** kılar / uzun bir kaşır üç kerek tir olar” [MM, 143/1]

fātiha < Ar. “başlangıç; Fatiha sûresi” (MM, 108/3)

“oķı **fātiha** zām kılıp sûredin / burun ikki rek’at içinde muni” [MM, 108/3]

karībün mine’l-muhsinîn < Ar. “İyilik yapanlardan daha yakın anlamında, ‘Araf suresinin 57. ayetinden iktibas” (MM, 26/3)

“**karībün mine’l-muhsinîn** tidi hağğ / bu kul boldı merhûm bilîğ bî-gümân” [MM, 26/3]

sûre < Ar. “Kur’an-ı Kerim’in 114 bölümünden her biri” (MM, 108/3)

“oķı **fātiha** zām kılıp **sûredin** / burun ikki rek’at içinde muni” [MM, 108/3]

1.21. Peygamberlerin İsimleri

Bu kategoride tespit edilen 4 kelimenin tamamı Arapça kökenlidir: **Ādem** < Ar. “Hz. Adem (a.s.)” (MM, 8/3); **Muhammed** <Ar. “Hz. Muhammed (sav)” (MM, 7/2); **Mūsā** < Ar. “Hz. Musa (as)” (MM, 394/3); **Resûl** < Ar. “Peygamber, nebi” (MM, 348/1).

Ādem < Ar. “İlk yaratılan insan ve ilk peygamber, Hz. Adem (a.s.)” (MM, 8/3)

“velî **Ādem** oğlı içinde bilîğ / resûldin ‘azîzrek şerîf yok neseb” [MM, 8/3]

Muhammed <Ar. “Hz. Muhammed (sav), övülmeye değer olan, en güzel huylara sahip kimse” (MM, 7/2)

“bu cümle rûsûl enbiyâ serveri / **Muhammed** resûl ol müzekkâ eri” [MM, 7/2]

Mūsā < Ar. “Hz. Musa (as)” (MM, 394/3)

“bilig bildi irse bu **Mūsā** téğ ök / cāhil tise bolmas hıızır tégtur er” [MM, 394/3]

Resûl < Ar. “Peygamber, nebi (Özellikle Hz. Muhammed için kullanılır)” (MM, 348/1)

“şerî’at **Resûl** kavlı tutğıl yûri / tarîkat resûl fi’li tutğıl yûri” [MM, 348/1]

1.22. Mezhep Kurucuları

Eserde bu başlık altında tespit edilen kavramlar şunlardır: **Hanīfe** < Ar. “Hanefî mezhebinin kurucusu Ebu Hanife (699-767)” (MM, 106/4); **İmām-ı mu’azzam** < Ar. “Hanefî mezhebinin

kurucusu Ebu Hanife (r.a.)” (MM, 227/3); **İmām şāfi’ī** < Ar. “Şafî mezhebinin kurucusu İmam Şafî (767-820)” (MM, 229/1).

Hanîfe < Ar. “Hanefî mezhebinin kurucusu Ebu Hanife (r.a.)” (MM, 106/4)

“taķı ne kim erse bu yer cinsidin / **Hanîfe** katında teyemmüm sezā” [MM, 106/4]

İmām-ı Mu‘azzam “Hanefî mezhebinin kurucusu Ebu Hanife (r.a.)” (MM, 227/3)

“**İmām-ı Mu‘azzam** sirācū’l-verā / özindin bu ikki rivāyet kelür” [MM, 227/3]

İmām Şāfi’ī “Şafî mezhebinin kurucusu İmam Şafî (r.a.)” (MM, 229/1)

“**İmām Şāfi’ī** hem taķı bākîsi / biri kavli birle ‘aşır kâzîsi” [MM, 229/1]

1.23. Cennet ve Cehennemle İlgili Kavramlar

Bu kategoride 2’si Soğdca, 1’i ise Arapça olmak üzere toplam 3 kelime tespit edilmiştir: **cinān** <Ar. “cennetler” (MM, 277/2); **tamuğ** < Soğd. “cehennem” (MM, 161/3); **tamuğ** (EDPT, 504), **tamu** “cehennem” (DLT-III, 234); **uçtmaḥ** <Soğd. “cennet” (MM, 212/4); **uçmak** “uçmak, cennet” (DLT-I, 118, 119).

cinān <Ar. “cennetler” (MM, 277/2)

“eger bolsa muntig muzārī’ kaçan / bulur bölneki sekkiz uçtmaḥ **cinān**” [MM, 277/2]

tamuğ < Soğd. “cehennem” (MM, 161/3); **tamuğ** (EDPT, 504), **tamu** “cehennem” (DLT-III, 234)

“**tamuğ** içre seksen yıl ol bir namāz / każā kılmışınğa ‘azāb bolmaķı” [MM, 161/3]

uçtmaḥ < Soğd. “cennet ” (MM, 212/4); **uçmak** “uçmak, cennet” (DLT-I, 118, 119)

“yüz eligde üç hıķķa birmek kerek / zekāt birse **uçtmaḥ** tamuğdın necāt” [MM, 212/4]

1.24. Şeytan ve Cinle İlgili Kavramlar

Eserde bu başlık altında tespit edilen kelimelerin 3’ü de Arapça kökenlidir: **şeytān** < Ar. “Şeytan, iblis” (MM, 319/4), **iblis** < Ar. “Şeytan” (MM, 52/1), **cin** < Ar. “Cin” (MM, 4/2).

şeytān < Ar. “şeytan, iblis” (MM, 319/4)

“velī nefske rāḥat kerek ‘izz ü cāh / kaḥır kıl aḡa **şeytān** ortaķı ol” [MM, 319/4]

iblis < Ar. “şeytan” (MM, 52/1)

“biliğ kökdin ilk kāfir **iblis** taķı / kâbīl yr yüzinde me boldı şaķī” [MM, 52/1]

cin < Ar. “cin” (MM, 4/2)

“şenā ḡamd şükürdin niçe ögdüler / bu ins ü melek **cin** né kim ögdiler” [MM, 4/2]

1.25. Kutsal Yerler

Bu kategoride sadece 2 örneğe rastlanmıştır. Bunların 2’si de Arapça kökenli olup aşağıda örneklerle izah edilmiştir: **beytü’l-ḡarām** <Ar. “Kabe” (MM, 162/3); **mescid** <Ar. “mescid” (MM, 300/1).

beytü'l-harām <Ar. “Kabe” (MM, 162/3)

“ana birle **beytü'l-harām** içre ir / biliñ kılınışı tég eşit kórķ sına” [MM, 162/3]

mescid <Ar. Mescid, Arapça’da “eğilmek, tevazu ile alnı yere koymak” manasına gelen sücüd kökünden “secde edilen yer” anlamında bir mekan ismidir.

“mürîd kirse **mescid** yâ hānķāhķa ol / burun sağ adaķ ķat ķıķar bolsa sol” [MM, 300/1]

Sonuç

Harezmi Türkçesiyle kaleme alınan *Mu'inü'l-Mürîd*, ahlâk, edebiyat ve dil konularında özgün bir bakış açısı sunan değerli bir eserdir. Manzum bir eser olan *Mu'inü'l-Mürîd*, didaktik bir niteliğe sahiptir. Dinî ve tasavvufi konuları dönemin insanının anlayabileceği sade bir dille aktarır. Eser, Harezmi Türkçesinin kendine özgü dil özelliklerini barındırması ve Harezmi bölgesindeki eski edebî geleneklerin devamlılığını göstermesi açısından önemli bir yere sahiptir.

Eserde kullanılan dinî ve tasavvufî terminolojinin ağırlıklı olarak Arapça ve Farsça kökenli olduğu dikkat çekmektedir. Ancak çalışmamızın tasnifini oluşturan toplam 25 başlık altındaki kelimelerin yoğun kullanımı açısından Türkçe birinci, Arapça ikinci, Farsça üçüncü, Soğdca dördüncü, Moğolca ise beşinci sırada yer almaktadır. Eserde, Türkçe, Arapça ve Farsça kelimelerin sıklıkla eş anlamlı olarak kullanıldığı görülmektedir. Sözelimi, Türkçe *burun* “önce” kelimesinin yanında Arapça *evvel*, Türkçe *teñiz* “deniz” kelimesinin yanı sıra Arapça *baħr*, Türkçe *küz* “güz, sonbahar” ile Farsça *ħazān* “güz, sonbahar”, Türkçe *yürek* ile Farsça *sīne* “göğüs, kalp”, Türkçe *orta oturuş* ile Türkçe+Arapça *orta ķa'de*, Türkçe *bütgüçi* “inanın” ile Arapça *mü'min*, Türkçe *üçünçi* “üçüncü” ile Arapça *ģālīs* “üçüncü”, Türkçe *tiwe* “deve” ile Arapça *meħāz* “deve”, Türkçe *yunuğ* “abdest” ile Arapça *vuzū* “abdest”, Türkçe *uluğ yunuğ* “boy abdesti” ile Arapça *ğusul* “boy abdesti”, *Allah* için Türkçe *ıdı*, *bir* ve *bayat* kelimelerinin yanı sıra Arapça *Allāh*, *ħaķ*, *aħad* ve diğer esmâ-i hüsnanın da kullanıldığı görülmektedir.

Eserde “Namazın esasları ve vakitleriyle ilgili kavramlar” başlığı altında tasnif edilen söz varlığı incelendiğinde, Arapça terimlerin Türkçe ve Farsça karşılıklarına göre daha yaygın olduğu görülmektedir.. Bu başlık altında toplam 36 kelime tespit edilmiştir. Bu kelimelerin 24’ü Arapça, 3’ü Türkçe, 3’ü *Tr.+Fars.+Tr.*, 1’i Farsça, 1’i Soğdca, 1’i *Tr.+Ar.*, 1’i *Ar.+Tr.*, 1’i *Ar.+Fars.+Tr.*, 1’i ise *Fars.+Tr.*’dir.

MM’de “Organ adları” başlığı altındaki içerik incelendiğinde, Türkçe kelimelerin yoğun olarak kullanıldığı, Farsçaya daha az başvurulduğu, Moğolca kökenli sadece bir kelimenin kullanıldığı ve Arapça kelimelerin hiç yer almadığı tespit edilmiştir. Bu başlık altında 32’si Türkçe, 1’i Moğolca, 1’i ise Farsça olmak üzere toplam 34 kelime belirlenmiştir.

“Sayılar” kategorisini oluşturan toplam 31 kelime tespit edilmiştir. Bunların 27’si Türkçe, 3’ü Arapça ve 1’i Farsça kökenlidir. Türkçe kelimelerin yoğun olarak kullanıldığı, kelime sıralamasının Türkçe, Arapça, Farsça şeklinde olduğu görülmüştür.

“Hayvan adları” başlığı altında, 19’u Türkçe, 9’u Arapça olmak üzere toplam 28 kelime tespit edilmiştir. “Akrabalık adları” başlığı altında değerlendirilebilecek toplam 14 kelime belirlenmiştir. Bu kelimelerin 11’i Türkçe, 3’ü ise Arapça kökenlidir. “Zamanla ilgili kavramlar” kategorisinde toplam 16 kelime tespit edilmiştir. Bu kelimelerin kökenlerine göre dağılımı şu şekildedir: 11’i Türkçe, 4’ü Arapça ve 1’i Soğdca’dır. Yiyecek ve içeceklerle ilgili 12 kelime tespit edilmiştir.

Belirlenen kelimelerin 7'si Türkçe, 5'i ise Arapça kökenlidir. "Savaş aletleriyle ilgili tespit edilen toplam 5 kelimenin tamamı Türkçe kökenlidir. Ev ve aletleriyle ilgili toplam 5 kelime tespit edilmiş, bu kelimelerin tamamı Türkçe kökenlidir. Bazı nesnelerin dış görünüşü ve yapısıyla ilgili toplam 6 kelime belirlenmiştir. Bunların tamamı Türkçe kökenlidir. Süs eşyalarıyla ilgili 4'ü Türkçe, 1'i Arapça olmak üzere toplam 5 kelime tespit edilmiştir. Giyim kategorisinde toplam 7 kelime kaydedilmiştir. Tespit edilen kelimelerin 5'i Türkçe, 2'si ise Farsça kökenlidir. Allah'ın isim ve sıfatlarıyla ilgili 4'ü Arapça, 3'ü Türkçe kökenli olarak toplam 7 kelime tespit edilmiştir. "İmanla ilgili kavramlar" başlığı altında toplam beş kelimedenden 3'ü Arapça kökenliken, 2'si Türkçedir. "Abdestle ilgili kavramlar" kategorisinde tespit edilen 8 kelimenin kökenlerine göre dağılımı şu şekildedir: 6'so Arapça, 2'si Türkçedir. "Cennet ve cehennemle ilgili kavramlar" temasında ise 3 kelimedenden 2'si Soğdca, 1'i ise Arapçadır.

Çalışmamızın tasnifini oluşturan toplam 25 kategoriden, 12 kategoride Türkçe kelimeler yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Bu 12 başlığı oluşturan kelimelerin yoğun kullanımı bakımından Türkçe ilk sırada, Arapça ikinci sırada, Farsça üçüncü sırada, Soğdca dördüncü sırada, Moğolca ise beşinci sırada yer almıştır. Bu 12 kategori şunlardır: akrabalık adları, hayvan adları, organ adları, süs eşyaları, giyim kuşam, ev ve aletleri, yiyecek ve içecekler, savaş aletleri, sayılar, tabiatla ilgili kavramlar, nesnelerin özellikleri, zamanla ilgili kavramlar.

Dinî konuları ihtiva eden 10 kategori ve "meslekler" başlığı altında ise kelimelerin yoğun kullanımı bakımından ilk sırada Arapça, ikinci sırada Türkçe, üçüncü sırada Farsça, dördüncü sırada ise Soğdca yer almıştır. "Cennet ve cehennemle ilgili kavramlar" başlığı altında kelimelerin yoğun kullanımı bakımından 2 sayıyla Soğdca ilk sıradadır. "Müzik aletleri" başlığı altında ise 2 sayıyla Farsça ilk sırada yer almıştır.

Mu 'inü'l-Mürîd, dinî ve tasavvufî konuları içeren bir eser olmasına rağmen zengin Türkçe söz hazinesine sahiptir. Dinî kavramların ifadesinde genel olarak Arapça kökenli terimler kullanıldığı halde, çalışmamızın genelinde kelimelerin yoğun kullanımı açısından Türkçe ilk sırada, Arapça ikinci, Farsça üçüncü, Soğdca dördüncü, Moğolca ise beşinci sırada yer almıştır. *Mu 'inü'l-Mürîd* içerdiği konu ve söz hazinesi itibarıyla daha geniş ve kapsamlı bir şekilde tasnif edilebilir. Fakat biz, sınırlı ve tespit edebildiğimiz konular bakımından incelediğimiz için 25 başlık altında değerlendirilmiştir.

Kısaltmalar

Ar.	: Arapça
DLT I-II-III	: <i>Divanu Lugâti't-Türk Tercümesi</i> (C. 1-3). bkz. (Atalay, 1985)
EDPT	: <i>An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish</i> . bkz. (Clauson, 1972)
ET	: Eski Türkçe
Fars.	: Farsça
MM	: <i>Mu 'inü'l-Mürîd</i> . bkz. (Karamanlıoğlu, 2006)
Moğ.	: Moğolca
Soğd.	: Soğdca
Tr.	: Türkçe

/ : Bu işaretin sol tarafındaki rakam, eserdeki dörtlüklerin sayısını, sağ tarafındaki rakam ise kelimenin bulunduğu dörtlükteki dize numarasını gösterir.

Kaynaklar

- Atalay, Besim (1985). *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*. I. Cilt. Ankara: TDK Yay.
- Atalay, Besim (1985). *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*. II. Cilt. Ankara: TDK Yay.
- Atalay, Besim (1985). *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi* III. Cilt. Ankara: TDK Yay.
- Clauson, Sir Gerard (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*. Oxford University Pres.
- Eckmann, Janos (2014). *Harezm, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar*. Haz. Osman Fikri Sertkaya, Ankara: TDK Yay.
- Karamanlıoğlu, Ali Fehmi (2006). *Şeyh Şeref Hâce, Mu'inü'l-Mürîd (Transkripsiyonlu Metin - Dizin - Tıpkıbasım)*. İstanbul: Beşir Kitabevi.
- Köprülü, M. Fuad (2003). *Türk Edebiyatı Tarihi*. 5. bs., Ankara: Akçağ Yay.
- Topaloğlu, Bekir (1992). “Basîr, Allah’ın isimlerinden (esmâ-i hüsnâ) biri”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 5. Cilt, s. 102-103.
- Topaloğlu, Bekir (1988). “Ahad, Allah’ın isimlerinden (esmâ-i hüsnâ) biri”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 1. Cilt, s. 483-484.
- Toparlı, Recep ve Mustafa Argunşah (2018). *Mu'inü'l-Mürîd (İnceleme-Metin-Çeviri-Dizin-Tıpkıbasım)*. Ankara: TDK Yay.
- Velidi Togan, A. Zeki (1928). “Harezm’de Yazılmış Eski Türkçe Eserler”. *Türkiyat Mecmuası*, II, s. 315-346.
- Yüce, Nuri (2002). “Hârizm Türkçesi”. *Türkler*, 5, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, s. 793-803.